

КОНСТИТУЦІЯ НАШОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

28 червня — День Конституції, 15-а річниця прийняття Основного Закону країни

Голова Всеукраїнського Товариства "Просвіта", народний депутат Павло МОВЧАН, один із тих, хто, будучи депутатом Верховної Ради другого скликання, готував і приймав Конституцію України, відповідає на запитання нашої газети.

— Павле Михайловичу, в чому історичне значення прийняття Конституції України 28 червня 1996 року?

— У сесійній залі парламенту зараз дуже мало людей, які причетні до ухвалення нашої Конституції. Це ми тільки кажемо, що то була конституційна ніч, забуваючи, що протягом значного часу тривала робота над формуванням конституційного поля України. Без Конституції держави не існує. Часи бездержавності вимагали якомога скорішого прийняття Основного Закону. Латання статей старої Конституції Української РСР, яке ми здійснювали тоді в парламенті, свідчило, що без фундаментального основного нашого закону ми не можемо далі рухатися. І це кажу не тому, що причетний до цього процесу. Не ідеалізую цього документа, але за оцінками європейських структур, експертів, наша Конституція дуже високого рівня. Вона дала можливість збалансувати всі гілки влади. Було утворено противаги, окрім президентської форми правління, ми вибудували цілком автономний режим для законодавчої гілки влади. Верховна Рада була, очевидно, найвпливовішою структурою, коли приймала Конституцію, формувала нагальні, але неіснуючі до того закони.

За попередні роки незалежності ми вибудували всі інституції влади. Політична ситуація вимагала, при наявності невеликої кількості державників, зокрема в парламенті, зробити те, що здавалося майже нереальним, фантастичним — прийняти Конституцію, яка гарантувала всі свободи громадянам, окреслювала національну приналежність, національні пріоритети. Україна була оголошена унітарною державою, ніякий федералізм не повинен був її роз'їдати. Йдеться про те явище, що потім перетворилося в послідовну антиконституційну дію регіонів, тобто країв — нам нав'язали цей термін: "регіони", це закинута нам ідеологема. І та дія фактично роз'їдала Конституцію. Приймавши Конституцію, ми позбавилися від майбутніх зазіхань виконавчої влади, президента — а це теж фактично виконавча влада, на наше законодавче правове поле.

Робота над Основним Законом — по пунктах — була закріплена за цілою низкою депутатів, які відповідали за той чи інший напрям. Я був у групі депутатів разом зі Степаном Хмарою, Сергієм Головатим. Останній взагалі відповідав за конституційне поле. Я відповідав, зокрема, за 10-у статтю Конституції. Причетність кожного у Верховній Раді до творення основного документа була абсолютно вмотивованою, а не за командою когось із фракцій.

Але хочу зазначити, що і в ту конституційну ніч була остання спроба зірвати

Михайла Сироту вітають колеги

У сесійній залі 15 років тому

конституційний процес в Україні. Президентська гілка влади вже прагнула до її абсолютізації. Це логіка кожної влади — мати максимум, без розуміння, що за це треба відповідати.

— Так, влада — це ж велика відповідальність!

— А президентська вертикаль вимагала підпорядкування і Верховної Ради, і судової гілки. Вона справді впливала на них, засягала на ці поля, хотіла зробити ту модель, яка була вигідна виконавчій гілці влади, зокрема президенту з його ієрархією. Ми цьому протидіяли, не дали цього зробити. Але тоді були й ті, хто нас атакував зліва, і з правого боку була інспірована провокація, яка повинна була зірвати конституційну ніч. Та нам вдалося витримати, і все сталося! Хочу добрим словом згадати світлій пам'яті Михайла Сироту — йому дісталася особлива роль.

Я підкреслюю: це був документ довготривалої роботи. Всі бачили і загрози, і переваги, і перспективи. І тому виникла така протидія прийняттю Конституції, зокрема й з боку президента Кучми. Ви пригадуєте, як він оголосив референдум, дехто дуже хотів розпуску Верховної Ради. Але були люди, які бачили всі ці підводні течії, серед них був О. Мороз, треба віддати йому належне, і ціла група депутатів від Руху, що протидіяла тим потугам, і наша фракція "Державність", до якої я належав, бо це були мажоритарники. Ми своєю енергією, послідовністю і наполегливістю переконували інших депутатів. Адже формувалася держава, на найвищому її пікові. Це було завершення її формування — прийняття Конституції. Росія і її агенти всередині країни усвідомлювали, що з прийняттям Конституції все для них набагато ускладнюється, зокрема, відновлення сфери впливу на території України.

— Що Ви скажете про роль Конституції у збереженні основ нашої державності?

— Конституція утворила цілісну імунну систему, на яку ми посилаємося. І, наприклад, рішення Конституційного Суду з приводу неконституційності червоного прапора є результатом роботи, виконаної тоді. Сьогодні ми знаємо, як захистити себе, українську націю, суспільство. Тож захоплення стовідсоткової влади, побудова України за моделлю російської путінської держави не вдасться. Бо це антиконституційно. Так само, як і те, що стосується Харківських угод, антиконституційне, бо в Основному Законі в перехідних положеннях чітко зазначалися терміни виведення російських військ. Так само, як і те, що стосується так званої "ширки", чи коли сьогодні Янукович зруйнував ці рівноваги. Він хотів керувати державою, не такої розбалансованої влади, як за часів Ющенка, коли Тимошенко робить одне, Яценюк і опозиція — друге, а Ющенко — третє. Янукович хотів всієї повноти влади, він її має. Але пору-

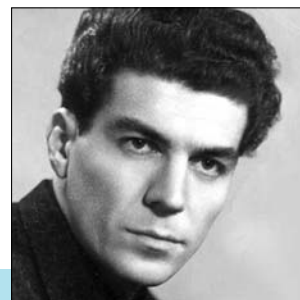
Закінчення на стор. 2

ПОЛТАВСЬКА "ПЕТЛЮРІАНА"

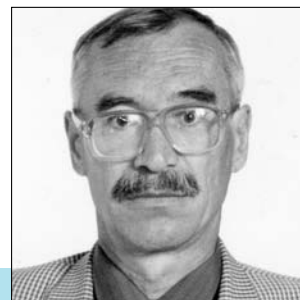
5

МУЗИКА БОРИСА БУЄВСЬКОГО

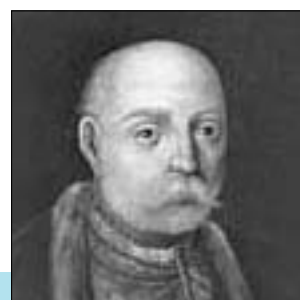
8

АНАТОЛІЙ ШПИТАЛЬ ПРО ФУТУРИСТИКУ

7, 10

"СІВЕРЩИНА INCOGNITA"

12–13

РОДОВІД

14–15

Закінчення. Початок на стор. 1

шено принцип балансу влади, який був сформований.

Конституція не може бути перекреслена жодним референдумом. Ним можна лише вдосконалити певні пункти, але не визначити головний зміст нашого суспільного життя. І коли хтось із дилетантів говорить, що, мовляв, змінити Конституцію дуже легко, "вона приймалася вночі", то на це треба заперечити: готувалася Конституція місяцями й роками. І конституційні асамблеї, й інститути, радники, консультанти — всі працювали в цьому великому процесі, який закінчився прийняттям величного документа, що зробив Україну невразливою.

— Хотілося б почути про, так би мовити, просвітянський струмінь у формуванні Конституції, про просвітянські ідеї, закладені в ній. Безумовно, насамперед, це стаття 10 про державність української мови. Але й інші положення, ідеї також.

— Всі ці статті основоположні. Найпринциповіші моменти: унітарність, державна символіка. Ми, просвітяни, багато працювали над дослідженням, пропагандою наших історичних національних символів у ті часи, коли надзвичайно агресивно зустрічали кожний знак державності на Сході України. Всі, хто був опонентами української державності, нашої Конституції, рано чи пізно призвичаїлися до нашої символіки. Вже сьогодні немає того, що хтось хоче зрвати, хтось не хоче вивісити державний прапор, не хоче сидіти під ним,

КОНСТИТУЦІЯ НАШОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

28 червня — День Конституції, 15-а річниця прийняття Основного Закону країни

Павло Мовчан у сесійній залі (другий зліва) в конституційну ніч

хіба що тільки відверті вороги, якими для мене є комуністична партія. Це антиконституційна, антидержавна, антиукраїнська сила, яка прагне одного — відродження СРСР. Навіть Росія уже не відроджує ці символи, там СРСР ніколи не відродиться, бо в них капітал потужніший, стоїть на національних позиціях.

Для нас, просвітян, багато статутних, близьких нам положень є в Конституції, насамперед, тих, що стосуються ідеології, бо ми причетні до їх формування. Ми проводили конференції, робили публікації, книжкові видання. Першими в державі ми здійснили видання В. Панченка "Герби в Україні". Всю пропагандистську роботу щодо державницьких ідей, нашої символіки першими робили просвітяни. Вже потім з'явилися політичні партії, похідні від "Просвіти". І якщо ми зараз маємо менший вплив на політичні процеси, то, як і раніше, маємо великий вплив на формування суспільної свідомості. Партії можуть долучитися до наших проєктів, взяти наші напрацювання на озброєння, і вони беруть. Партії активізуються під виборчі процеси, а ми повинні бути активними щоденно.

— Чи й далі є загрози нашій Конституції, а відтак нагальна потреба її збереження?

— Ми не повинні дати можливостей зруйнувати нашу Конституцію. Маємо триматися первинних засад. Хіба що, внести певні корективи, бо немає нічого вічного, коли йдеться, наприклад, про дискусію щодо виборчої системи. Але ко-

ли прагнуть зробити просто парламентську Україну, як це планувала Юлія Тимошенко (вона — прем'єр, а Янукович — обраний у парламенті президент), то це був абсурд, московська схема ослаблення нашої держави. Потрібна президентська влада, але потрібна і дуже сильна Верховна Рада, з врівноваженими коаліцією і опозицією. Не повинна домінувати позиція, аби тільки здобувати владу. А утримувати на чому? На популізмі?

Тож наша Конституція прекрасна, треба тільки її виконувати. Перші, хто від неї відступився, це так звані демократи в попередній більшості парламенту — НУНС і БЮТ. Першою почала процес руйнування Конституції Юлія Тимошенко, з її ідеєю створення більшості — БЮТ плюс Партія регіонів. Без "Нашої України", без інших. Це була спроба узурпації влади. Треба відповідати за те, що йшли на ці змови, на реалізацію путінських проєктів. Це був потужний удар по Україні. Він закінчився фіаско для лідера БЮТ. Я особисто, як голова "Просвіти", зобов'язаний був застерегти її і застерігав: "Не робіть цього, не руйнуйте".

Отже, бережімо Конституцію, дотримуємося її, живімо за Конституцією!

Спілкувався
Петро АНТОНЕНКО

● СЛІДАМИ НАШИХ ВИСТУПІВ

У числі 22 за 2011 р. "Слова Просвіти" вміщено публікацію "Орди Батія знову штурмують Десятинну". Стурбованість нашої газети долею національної святині поділяють відомі політики, представники громадськості.

Президенти України Леонід Кравчук та Віктор Ющенко звернулися з відкритим листом до чинного президента Віктора Януковича з проханням взяти під свій особистий контроль ситуацію, що склалася довкола пам'ятки археології "Дитинець стародавнього Києва VIII—X ст. з фундаментом Десятинної церкви X ст.". Ось текст листа, оприлюднений прес-службою "Нашої України":

"Вважаємо своїм громадянським обов'язком звернутися до Вас, пане Президенте, з приводу тривожної ситуації, що склалася навколо визначної пам'ятки історії та археології, якою є фундамент всесвітньо відомої Десятинної церкви X ст. у Києві.

25 травня 2011 року близько 23.00 біля фундаменту Десятинної церкви почалося незаконне встановлення будівельних вагончиків. При цьому представники забудовника відмовилися пред'явити будь-які дозвільні документи на проведення робіт охорони заповідника та працівникам міліції, які були викликані на місце подій.

Якщо уже духовній святині стають предметом рейдерства, то виникає багато запитань, насамперед до влади. Хіба можливе таке в цивілізованій країні?

Така зверхня самовпевненість невідомого забудовника сколихнула не тільки Київ, а й усю Україну, викликала широкий суспільний резонанс у громадських і наукових колах, виникло чимало запитань, і, що найприкріше, — вже вкотре вдарила по авторитету держави.

Спроба так званого відтворення Десятинної церкви є прямим порушенням норм світового пам'яткоохоронного законодавства: Міжнародної хартії з консервації й реставрації пам'яток та визначних місць (Венеція, 1964 р.), Хартії з охорони та використання археологічної спадщини (Лозанна, 1990 р.), Європейської конвенції з охорони археологічної спадщини (Валетта, 1992 р.), Конвенції ЮНЕСКО про

ПРЕЗИДЕНТИ КРАВЧУК І ЮЩЕНКО ВИСТУПИЛИ НА ЗАХИСТ ДЕСЯТИННОЇ ЦЕРКВИ

захист світової культурної та природної спадщини, що підписані та ратифіковані Україною.

Руїни Десятинної Церкви архітектурно й історично набагато цінніші, ніж будь-який, навіть найкращий її макет, який може бути побудований на її місці.

Адже Десятинна церква — не просто ще одна церква часів Київської Русі. Це перший кам'яний християнський храм, збудований на гроші Святого Володимира — Хрестителя України-Русі.

У Десятинній церкві містилася княжа усипальниця, де поховано Володимира Святославича та його дружину — візантійську царівну Анну. Сюди було перенесено з Вишгорода прах княгині Ольги. Зберігаючи християнські святині та мошні, церква сама перетворилася на культову святиню, що відіграла велику роль в утвердженні християнської віри.

Як Київ став "матір'ю міст руських", так Десятинна церква стала прообразом і канонем для інших храмів у Київській Русі. Ця церква на цілі століття мала духовний і архітектурно-монументальний вплив на інші храми, які зводилися по всій руській землі.

Оскільки не збереглося достовірних зображень і креслень первісного храму, збудованого Володимиром, будь-який проєкт, за великим рахунком, не матиме нічого спільного з історичною пам'яткою.

Її реконструкція зараз суперечила б не лише сучасній європейській традиції збереження культурних пам'яток, а й міжнародним зобов'язанням, взятим на себе Україною.

Окрім того, відбудова Десятинної церкви закряє можливості для повноцінного аналізу унікальних археологічних матеріалів, які історики могли б отримати з нови-

ми науковими інструментами. Навіть майже 400 років не вистачило для достатнього дослідження пам'ятки істориками, археологами і архітекторами. За нинішніх будівельних технологій будь-яка реконструкція церкви, навіть найбільш обережна, знищить можливості для її подальшого вивчення.

На наше переконання, збереження цієї визначної пам'ятки України має відбуватися відповідно до найновіших світових досягнень, які дозволять бачити українську святиню в первісному вигляді — без надбудови новітнього часу.

Але найбільш принципове питання постає не в історичній чи в архітектурній площині. Ми виступаємо категорично проти того, аби святиня часів Київської Русі, праматір усіх українських церков, стала яблуком міжконфесійного розбрату і предметом політичних спекуляцій.

Тому політично і культурно виваженим кроком стане збереження пам'ятки у первісному вигляді — до того часу, коли будівельні технології дозволять жодним чином не зруйнувати її та культурний шар, що її оточує.

У зв'язку з цим, звертаємо до Вас із проханням взяти під свій особистий контроль ситуацію, що склалася довкола пам'ятки археології "Дитинець стародавнього Києва VIII—X ст. з фундаментом Десятинної церкви X ст."

Вважаємо також за потрібне дати доручення міській владі Києва щодо забезпечення належної музеєфікації фундаменту Десятинної церкви, а також щодо проведення обов'язкового громадського та експертного обговорення остаточного проєкту її збереження.

Віriamo, пане Президенте, що Ви приймете мудре державницьке рішення та застосуєте всі наявні у Вас важелі впливу для того, щоб не допустити варварського знищення цієї унікальної пам'ятки. Цього нам не вибачать ні світова громадськість, ні, що найголовніше, — наші нащадки.

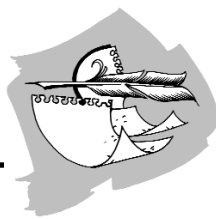
З повагою,

Леонід КРАВЧУК,
Президент України (1991—1994)
Віктор ЮЩЕНКО,
Президент України (2005—2010)"

Фото Петра Антоненка

Залишки Десятинної церкви

Борис ЖЕБРОВСЬКИЙ, заступник Міністра освіти і науки, молоді та спорту України

Мова про реформи. Чи сумісні взагалі поняття “реформи” і “освіта”? За словниками, “реформа” — це “перетворення”, “зміна”, “перебудова”. Власне, підійде будь-яке. Всі вони не такі страшні, як “реформи”. Особливо ті, які вимагає проводити за “Сто днів” кожна нова влада. Зрозуміло, що в такій делікатній і консервативній сфері, як освіта, більш реально і коректно підійшов би термін “зміни”. Хоча “реформи”, звичайно, солідніше. Звучить!

Ну, а якщо зовсім серйозно, то неймовірно зміни в житті людської цивілізації вимагають насамперед від урядів і зовсім нестандартних і узгоджених рішень. Ті країни, які почали пошук таких шляхів, знайшли їх у сфері освіти. Класичні приклади — це Фінляндія, Південна Корея, Сінгапур.

У цей ряд серйозно намірилася увійти й Україна, проголосивши освіту національним пріоритетом розвитку країни. Якщо образно уявити собі шляхи перетворень, то це як будівництво мостів. Мостів у майбутнє. Ми почали з семи.

ПЕРШИЙ МІСТ. ГОЛОВНЕ В ОСВІТІ ДІТЕЙ — НЕ ОСВІТА. ЗДОРОВ'Я ВАЖЛИВІШЕ

Фізичне, психологічне, соціальне. За 20 років населення України скоротилося з 52 млн до 45 млн. Демографи, медики, соціологи можуть це пояснити. Зрозуміти складно.

Обидва українські відомства — освітнє та охорони здоров'я — зайняли чітку позицію: пройтися по всіх “больових” точках від народження до випускного балу й усунути їх. До речі, визначилися, що займатися здоров'ям слід ще до народження дитини. Вже розробляються основи “допологової педагогіки та психології”.

Усі нові програми, архітектурні проекти, режими занять, харчування, диспансеризація тощо формуватимуться і узгоджуватимуться тільки під кутом зору — зберегти і відновити здоров'я дітей.

МІСТ ДРУГИЙ. ВИЩОЮ ОСВІТОЮ ТРЕБА ВВАЖАТИ ДОШКІЛЬНУ

Як кажуть японці, після трьох уже пізно. Додамо, а після п'яти — марно. У жовтні 2010 року Всесвітній Форум ЮНЕСКО з дошкільної освіти підтвердив майже одностайно (а це 137 країн) — фундамент освіти й основа формування особистості закладаються в дошкільному віці! У цьому напрямку Україна за останній рік зробила рішучі кроки.

Внесено зміни до Закону. Дошкільна освіта (5–6 років) стала обов'язковою. Для п'ятирічок затверджена програма “Впевнений старт”. Пройшов Перший Всеукраїнський з'їзд працівників дошкільної освіти. Створена їхня професійна Асоціація. З'явилися нові журнали і газети, радіо і телепередачі для батьків і дітей. Як колись висловився Міністр, ми розпочали “Хрестовий похід” за повернення та будівництво дитячих садків.

Керівництво держави виносить питання на засідання уряду про дошкільну освіту

СІМ МОСТІВ ОСВІТИ УКРАЇНИ НА ПЕРЕПРАВІ В МАЙБУТНЄ

Від редакції. На сторінках “Слова Просвіти” ми не одноразово писали й будемо писати про проблеми української освіти. Нарешті Міністерство освіти зреагувало й озвалось: “Шановні колеги! Звичайно, будь-яке будівництво бачиться по-різному: з майстерні архітектора, виконроба, будівельного майданчика. Але якщо мета одна, яка різниця в термінології і лексиці.

Все більше переконуємося, що навчити і примирити нас можуть тільки діти, а оцінки... оцінки виставить час і люди.

Україна буде мости. Вони різні. Через Дніпро, щоб залишатися єдиною. Через дороги, щоб стали безпечними. І мости в майбутнє. Звичайно їх більше, ніж сім. Але всі вони для наших дітей. Час це зрозуміти”.

Друкуємо запропоновану статтю і сподіваємося, що ріка, над якою буде зведено мости, не втратить глибини і русла.

поряд із найважливішими економічними та соціальними проблемами. Затверджена державна програма розвитку дошкільної освіти до 2017 року. Розгляд питань про освіту у Президента України починається з розгляду проблем найменших (дітей).

Можна сказати, що міст “Вища дошкільна освіта” буде вся країна.

ТРЕТІЙ. ЗМІСТ І Є ЯКІСТЬ

Стандарти освіти, програми, куррикулума, кому яке слово подобається. Суть одна — зміст освіти.

Чому ми вчимо дітей? Навіщо саме цього? В якому обсязі й послідовності? Все це і є основні питання змін в освіті. Найглибші й найскладніші. Стандарти не змінювалися в Україні вже десять років. У сьогоденній науці десять років рахують за тисячу.

Уряд України після палких дискусій (і це корисно) затвердив стандарти початкової школи. Ми спробували врахувати і власні традиції, і зарубіжні успіхи. В Україні з 1 вересня 2012 року у всіх школах вивчатимуть іноземну мову з першого класу, а інформатику з другого. Списувати особливо нема в кого, аналога в Європі практично не існує.

Уже розроблена, і почалося обговорення концепції стандартів всієї середньої школи.

МІСТ ЧЕТВЕРТИЙ — “ІКТ-МІСТ”

Сьогодні це одне зі слабких місць в українській освіті. Щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), ми в кінці першої сотні країн світу. А можемо бути (як космічна країна та батьківщина європейської електроніки) в першій десятці.

Для цього уряд затвердив державну програму широкомасштабного використання ІКТ у навчальному процесі “Сто відсотків”, розроблений національний проект “Відкритий світ”. Охочих приєднатися до цих проектів достатньо — наука, бізнес, інвестори.

Дивись, наприкінці будівництва “ІКТ-мосту” з'явиться можливість і освітній супутник запустити!

П'ЯТИЙ МІСТ. НОВІЙ ШКОЛИ — НОВИЙ УЧИТЕЛЬ

На жаль, це неминує. Прийшов час із планера пересідати на “Руслан”. Усім зрозуміло, що в цього мосту найскладніша конструкція. Кожен п'ятий вчитель в Україні пенсійного віку. А 30–40 років роботи в школі... Назва головної книги всесвітньо відомого українського педагога Василя Сухомлинського “Серце віддаю дітям” — це не красива фраза, а швидше, медичний висновок.

Із багатьох причин (зокрема — демографічних) реальна заробітна плата вчителів не збільшується. Обіцянки підняти вчителя на недосяжну висоту на практиці більше схожі на бажання позбутися докучливих прохачів. Молодь школу як роботу не обирає. Як і раніше, особливо перед ви-

борами, багато обіцянок, декларацій і мало сміливих і рішучих кроків влади на місцях. Проблем багато, і навіть ті керівники, які щиро хочуть їх вирішувати, не завжди розуміють з чого починати. Але що всеяке оптимізм? Розуміння складності проблем і твердий намір докорінно змінити становище вчительства.

За ініціативи вищого керівництва країни готується Всеукраїнський з'їзд працівників освіти. Саме на ньому будуть розглянуті питання стратегічного розвитку освіти. Серед найважливіших документів і оновлена державна програма “Вчитель”.

МІСТ ШОСТИЙ. ЯКІСТЬ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ — ЦЕЙ МІСТ НЕ ВИМАГАЄ ВЕЛИКИХ ВИТРАТ

Розумний керівник завжди знайде, нехай тимчасовий, але вихід із будь-якої ситуації. Непрофесіонал може знищити все.

Біда наша в тому, що вертикаль влади, зокрема в освіті, стала місцем, де розвішують прапори політичних партій.

За останні п'ять-шість років тільки деякі керівники районних, міських, обласних управлінь освіти змогли не підлаштуватися під кольори політичних партій, а працювати виключно під державним.

За останній рік Міністерство значно скоротило кількість всіляких інформаційних довідок, звітів тощо, але в школі мало що змінюється. Місцева влада завжди знайде невластиву вчителю роботу. Зрозуміти її можна, а на кого шість спертися? Школа, як і раніше, залишається надійним виконавцем, а вчителі все так само законослухняні.

Створити нові програми, впровадити новітні технології, змінити систему підготовки і перепідготовки вчителів — ці мости ми побудуємо. А от якість управління більше нагадує поки що понтонну переправу, а не міст. На жаль... Що робити? Ведемо активний пошук законодавчих рішень, вивчаємо досвід, радимося з тими, кого поважає учительство, з успішними керівниками. Контури і креслення цього моста вже видніються.

СЬОМИЙ І ОСТАННІЙ. МІСТ СТРАТЕГІЧНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ — ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИЙ

Адже майбутнє — це не тільки завтра. Аналіз тем наукових дисертацій, експериментальних проектів, майданчиків, матеріали виставок педагогічних інновацій засмучує. Національна доктрина стратегії розвитку освіти вимагає серйозних коректив.

Міністерство вже зайнялося зміною структури своїх науково-дослідних інститутів. Вперше в самому відомстві з'явився відділ експериментальної педагогіки. Пройшла Всеукраїнська естафета педагогічних інновацій “Нові горизонти української школи”. Мета — побачити в інших те, чого немає в себе. Придумав сам — поділись із сусідом. Без наказів і повчань. Основні струни — почуття професійного самолюбства. Благо, інтерес до цього ще живий! Підтвердження тому — книга “1000+1 ідея сучасної української школи”.

РЕПРЕСУВАЛИ ШКОЛЯРІВ

Євген ЦИМБАЛЮК, Рівненська обл.

Із Рівненською школою-лицеєм № 2 пов'язана промовиста щодо любові до України історія: тут у 1940-х роках діяла українська націоналістична молодіжна організація, яка випускала підпільний журнал “Зоря”, поширювала заборонені українські книги. Викривши шкільне підпілля, радянська влада покарала більше трьох десятків юнаків і дівчат виправними роботами, засланням та ув'язненням від 3 до 10 років. На честь цієї молодіжної організації на фасаді навчального закладу відкрито меморіальну дошку.

На урочистому заході були присутні учасники далеких подій. Зокрема Володимир Кулій, Наталя Негребецька, котра написала книгу про події 1949 року в місті Рівному. З їхніх вуст ще раз прозвучала та історія.

Керуючись почуттям національної гідності, старшокласники школи в другій половині сорокових років створили українську молодіжну організацію. Одним із найактивніших її зачинателів і керівників став уродженець Рівного Ярослав Клепач, котрий навчався у Львівському фізкультурному інституті. На початках дія-

Автор книги про діяльність молодіжної організації у рівненській школі № 2 у 1948–1949 роках Наталя Негребецька

льності організації її учасників поєднав випуск журналу “Зов крові”. Друкували його на машинці, один раз на місяць у 15 примірниках. Часопис поширювали у школах, магазинах, інших громадських місцях. Прикметно, що на останній сторінці журналу було написано “Прочитавши, передай іншому”, тож він переходив із рук у руки і набирив популярності.

Подібним чином, поширенням національних переконань серед школярів Рівненщини, вирішили діяти й організатори іншого журналу. Назвали його “Зорею”.

— Зрозуміло, на такі настрої не могла не відреагувати влада. Розпочався пошук доказів про причетність до націоналістичної організації. Перший обшук у нашій хаті зробили 22 березня 1948 року. Я й досі дивуюся, як енкаведисти тоді не знайшли заготовку другого номера журналу, адже вона лежала зверху на етажерці. Зрештою, начальницький міського “емгебе” Омельченко дав зрозуміти, що на мене все-таки “управу знайдуть”. Уже 11 травня обшук повторився. Тоді довелося пробути під арештом три дні. А вже після третього обшуку (22 липня), після незаперечних доказів моєї причетності до націоналістичної групи школярів “Нескорені”, відбулося судилище. Як наслідок — в'язниця і табори. Виселили і моїх батьків до Томська. Був амністований після смерті Сталіна, — розповів колишній член редколегії Володимир Кулій.

Загалом у 1948–1949 роках за антирадянську діяльність, недонесення, зберігання націоналістичної літератури до відповідальності було притягнуто 36 рівненських старшокласників. Найбільше покарання чекало на Степана Куйбіду, В'ячеслава Новака, Бориса Рудакова та Людмилу Негребецьку. Особлива нарада при Міністрі державної безпеки СРСР засудила їх на 10 років таборів. Ярослав Клепач, Лідія Дзівак, Олександр Омельчук, Микола Негребецький отримали по 8 років, Георгій Безсонов, Володимир Кулій — по 5 років. І цей список мав чимале продовження.

Майже в усіх справах фігурувала стаття “поширення антирадянської літератури”. Під це підпав, зокрема, 20-річний Ігор Рафаловський, вірш якого “Народе мій” вирізнявся на журнальних шпальтах. Його, на той час автора повісті “Терновий шлях”, звинуватили за статтю 54-10 ч.1 КК УРСР, справу розглянули на закритому засіданні Рівненського обласного суду, де винесли вирок: “10 років ув'язнення у виправно-трудовах таборах, а всі твори Рафаловського спалити”.

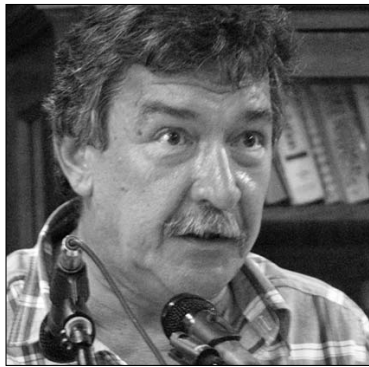
Усе це — далека історія. Але історія не забута.

Микола ЦИМБАЛЮК

У Конгрегаційній залі НАУКМА крім студентства, викладачів і журналістів того вечора зібралося чимало авторитетних облич, мало не весь інтелектуальний цвіт Києва. Не було, та й бути, звичайно, не могло там багатьох із народних депутатів, й одного із представників влади — Табачника. Цій одіозній сирій постаті у новій роботі Івана Михайловича приділено дві глави із семи названої книги. Хоча, відверто кажучи, учасники обговорення не стільки звертали увагу на “таргана, який повзає на нашій землі”, скільки на практику і розвиток російського імперського шовінізму в контексті ширення українофобських настроїв у державі.

Юрій ШАПОВАЛ, доктор історичних наук, який не зміг бути присутнім на заході, передав текст свого виступу. “Цілком зрозуміло, — пише він, — що Іван Михайлович приречений на поразку в спробах переконати свідомого невігласа, місцями хама, прибічника Катерини II і глибокого “знавця” того, що він називає “українським фашизмом” (мається на увазі кучмівського, а тепер януковичівського міністра Табачника — Авт.). Людей такого типу ніхто ніколи не переконає. І не треба. Їх не слід було допускати до влади, яка нібито ідентифікує себе як українська”.

Розвиваючи тезу Ю. Шаповала Володимир МОРЕНЕЦЬ, доктор філологічних наук, професор НАУКМА, не поділяє цієї точки зору. Він зазначив, що, виходячи з різних стратегій існування розумних ідей, у світі є Сократові діалоги. Вони, зокрема, передбачають те, що ти мусиш переконати свого співрозмовника. До першої такої спроби автора “Нагнітання мороку” можна безперечно зарахувати його знамениту “Інтернаціоналізм чи русифікація?” (1965 р.). То чи не перша цеглина української ідентифікації, де було застосовано науковий підхід. У житті будь-якої нації ця проблема є однією із фундаментальних, бо розмигана ідентичність рано чи пізно призводить до радикалізму, до ортодоксії. І думка інтелектуалів у цій царині важить дуже багато.

У кожному суспільстві завжди є особистості, до яких дослухаються. Але енциклопедичних здібностей — одиниці. В особі Івана Дзюби ми бачимо саме таку людину. Не випадково він очолював видання Енциклопедії Сучасної України. Але в представленій книзі Євген ГОЛОВАХА, доктор філософських наук, заступник директора Інституту соціології НАН України, побачив, що Дзюба ще й соціолог. “Зверніть увагу, — зауважив він, — у багатьох статтях дуже багато категорій і проблем, які є винятково важливими

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ СПРОТИВ ІВАНА ДЗЮБИ

Сучасники називали Сергія Єфремова, академіка Української АН, відомого науковця, неперевершеного українського публіциста “совістю української нації”. В основі такого високого громадського визнання були не лише чесноти Єфремова як людини, а й високий інтелект, несхибна життєва і творча позиція у захисті людських і національних інтересів. Ці слова довелося почути і щодо Івана Дзюби на презентації його нової книжки “Нагнітання мороку: від чорносотенців початку XX століття до українофобів початку століття XXI”. Це видання побачило світ кілька днів тому у Видавничому домі “Києво-Могилянська академія”.

для сучасної соціології. Я кажу про ідентичність, про історичну пам'ять, про трансформацію суспільства, про демократичні процеси. Можливо, це найважливіше не стільки для України, скільки для світового співтовариства. Особливо що стосується толерантності і ксенофобії різного штибу”. Іван Дзюба в книжці, звичайно, приділяє основну увагу українофобії. І ті численні аргументи, якими він оперує, не можуть залишити байдужим навіть затятих противників українства, а то й несвідомих його ворогів. Але за умови, що полеміку ведуть люди-інтелектуали, які знають сутність проблеми від початку, здавна, і закінчуючи днем сьогоднішнім.

Звичайно, табачників, з їх смішними претензіями на якийсь інтелект, не переконати. Так само як уряд чи президента. Але полеміка таких, як Іван Дзюба, засіває глибокі ідеї, готує найдідний ґрунт, на якому в майбутньому табачники не з'являться.

Юрій ЩЕРБАК, письменник, громадський діяч, дипломат закликав українців не зосереджуватися на “Кіслих шах” бездарного табачниківського приготування. Не варто перебільшувати значення сирості, яка будь-що намагається показати свою значимість. Це всього ретранслятор. Недалекий, агресивний, хворобливо амбітний, безмежно аморальний і цинічний у засобах, маріонетка в чужих руках (хоча й добре оплачувана). Але за ним стоять справді два запеклих, страшних, рішучих, здатних на все вороги України. Це Володимир Путін, прем'єр-міністр РФ, і Кіріл Гундяєв, патріарх Російської православної церкви. І кожен по-своєму хоче вирішити проблему невідворотного краху Росії. Вони розуміють, що Україна для них —

останній порятунок. Те, чого не вдалося зробити ні російським царям, ні Леніну, ні Сталіну, ні Брежневу, вони сподіваються зробити. За ціною вони не постоять. Хоча, як і їх попередники, вони мають фальшиві ілюзії.

За агресивними випадками Москви проти єдності української нації і держави, намаганням підкинути троянського коня двомовності треба мати сміливість бачити реальну картину. Тому доки з'являтимуться такі книжки, як Івана Дзюби, народ України не буде сліпим і байдужим.

У “Нагнітання мороку” — говорив Володимир ПАНЧЕНКО, доктор філологічних наук, професор НАУКМА, — представлено генезу і тяглість імперських ідей. І це дуже цікавий аспект цього дослідження. Пригадаймо епізод з історії російського націоналізму — лист Лесі Українки 1905 року, який вона писала з Петербурга: “Як мені не хочеться повертатися в цей чорносотенний Київ!”.

Уже в ті часи імперія перетворила Київ на кубло чорносотенства. І все, що викладає у своїх статтях Іван Дзюба, розмірковуючи над проблемою, оперуючи цитатами з XIX століття, справляє враження, що вони взяті з XXI століття, з Інтернету. На стільки велика подібність того, що відбувається нині в Україні. До речі, тут проявляється не лише енциклопедична освіченість автора, а й досконало відточене мистецтво його до цитування, мистецтво натяків, дуже прозорих, коли сама цитата промовляє за себе так, коли нічого уже, власне, додавати не треба.

Що ж стосується засланих “козачків”, то для людей розумних у діях влади фактів для безпомильних висновків більш ніж достатньо. Я думаю, що мало в кого викликає сумнівів поява на

посаді згадуваного міністра неукраїнської освіти. Або дуже дивна поведінка спецслужби України на чолі з Хорошковським під час подій 9 травня у Львові. Це очевидна провокація. Але на кого, на чіі інтереси вона працює? Є багато інших прикладів, які примушують думати про експорт “козачків”, як і агентів впливу, що працюють тут, у сучасному українському політикумі, але обслуговують інтереси іншої держави. Отже, турки внутрішні, як писав Драгоманов, вони живі, вони працюють і про це треба говорити, бо це надзвичайно важливо.

Є ще один чинник, коли йдеться про причини того, чого ми маємо таку болісну ситуацію. Панченко процитував слова Дзюби, які той жодного разу не написав, але одного разу сказав. Слова, які не могли не запам'ятися: “А нації то ж нема!”. Він зрозумів цю думку таким чином, що наша нація недоформована, багато разів бита, і ці слова належать до категорії діагностики. Діагностики дуже тяжкої, але потрібної. Ми самі собі повинні говорити правду, самі себе краще розуміти без сторонніх пояснень. Бо без чіткого усвідомлення того, що з нами відбувається, ми не зможемо адекватно відповідати на нинішні виклики світу. Тому книжка І. М. Дзюби є фактом інтелектуального спротиву, інтелектуального опору. Це те, що надзвичайно важливо для нинішнього українського суспільства.

Ігор ЛОСЄВ, кандидат філософських наук, професор НАУКМА доречно зауважив, що українцям не варто плекати ілюзії щодо того, що російський шовінізм в Україні, чорносотенство, можна перемогти лише інтелектуальними потугами. Хоча роль публіцистики Івана Дзюби тут важко переоцінити. Однак серед тих людей, що працюють серед нас і проти

нас є невелика частка осіб, які широким помилуються. Переважна ж частина “п'ятої колони” перебуває на роботі. Вони, як сказав промовець, неодноразово йому натякали у відвертих розмовах, мовляв, ви, українські патріоти, маєте рацію, але нам за це гроші сплачують. І це говорилося не лише у його рідному Севастополі, а й у самій столиці, Києві.

На жаль, майже повсюдно українські сили почуваються в Україні сиротами. Вони намагаються боротися за свою ідентичність, за свої права, за свою державу. Але гурту ентузіастів, навіть легіону ентузіастів не під силу зробити те, що може й мусить робити держава. У багатьох ситуаціях її роль незамінна. Якщо ж вона не здатна виконувати свої функції, громадянське суспільство мусить тиснути на неї, а за потреби негайно міняти.

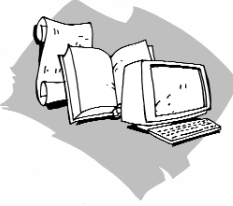
Про стан і загрози українофобії для держави й українського суспільства аргументовано говорили й інші промовці, учасники обговорення: Андрій ПОРТНОВ, історик, редактор часопису “Україна модерна”, Євген СВЕРСТЮК, письменник, редактор газети “Наша віра”, Мирослав ПОПОВИЧ, доктор філософських наук та інші.

Григорій ГРАБОВИЧ, професор Гарвардського університету, головний редактор часопису “Критика” зокрема наголосив: “У демократичному таборі України немає єдності, між політичними силами безліч розбіжностей у поглядах. Організованої протидії антиукраїнським силам немає. Але дуже часто в нашій історії бувало власне те, коли слово було державою і слово надавало віру. Тим-то книжка Івана Дзюби робить для нашої спільної справи неоціненний внесок”.

Підсумовуючи обговорення “Нагнітання мороку”, Іван ДЗЮБА, академік НАН України, відомий науковець і публіцист був небагатослівним. Він свідомий того, що тема єдності українського суспільства і протидія шовіністичним, антиукраїнським проявам всередині й за межами України невичерпна. Шодень “підкидає” все нові й нові факти. Так буде й надалі. Але залишився один аспект, який він не зачепив у цій книжці. Надолужити цю тему він зобов'язується в майбутньому. Умовно її можна назвати “національною самокритикою”. Такої виваженої самокритики нам справді бракує. Бо гостра, нещадна, але раціональна, зважена самокритика є основою всякого національного оздоровлення і основою якихось реальних національних надій. Хоча дається вона нелегко в усіх відношеннях. Зокрема психологічних, навіть морально-етичних.

Нас так мало, що кожна людина, кожен учасник патріотичного руху чи просто українця нам дорогі. І це правильно. Так і мусить бути. Але разом із тим пригадаймо слова Лесі Українки, звернені в листі до Михайла Драгоманова: “Кажуть пан Н патріот, бо говорить по-українському. А як послухати, що він говорить по-українському, то краще б він говорив по-китайському”. На жаль, у нас таких багато.

Може, варто, вкотре прочитавши “Нагнітання мороку: від чорносотенців початку XX століття до українофобів початку століття XXI” Івана Дзюби від титла до титла, замислитися нам і над цим?

Ганна ДЕНИСКО,
заслужений журналіст України,
м. Полтава

ПОЛТАВА ПОДАРУВАЛА УКРАЇНІ ПЕТЛЮРУ

Починаючи з 1990 року, щорічно наприкінці травня національно свідомою інтелігенцією Полтави вшановує пам'ять нашого земляка, державного, політичного і військового діяча, публіциста Симона Петлюри.

Упродовж останніх 20 років на Полтавщині за ініціативи ВУТ “Просвіта” ім. Т. Г. Шевченка було проведено багато заходів, найвагомішими з яких стали періодичні наукові конференції “Всеукраїнські Петлюрівські наукові читання”.

Полтавські читання набули широкого розголосу в Україні і за кордоном, а їх матеріали лягли в основу семи наукових збірок, які розповсюджувалися безкоштовно по бібліотеках і навчальних закладах України.

Започаткована “Полтавська Петлюріана” з ініціативи голови Полтавського об'єднання “Просвіти” Миколи Кульчинського і славної пам'яті літературознавця Петра Ротача. Петро Петрович дав назву серії, упорядкував перше число, зазначивши у передмові, що збірник не має бути орієнтованим на вузьку місцеву тематику, а лише підкреслювати “місцеве, петлюрівське, так би мовити, забарвлення”.

Співголова оргкомітету Петлюрівських читань, історик-архівіст, заслужений працівник культури України, голова Полтавської міської організації “Просвіти” Тарас Пустовіт головну мету діяльності оргкомітету вбачає у дослідженні знакових періодів нашого минулого, зокрема періоду Визвольних змагань українського народу 1917—1921 рр.; у поширенні правдивої інформації про голову Директорії УНР, Головного отамана військ УНР Симона Петлюру та увічнення його пам'яті на Батьківщині, а також увічнення пам'яті інших лицарів, котрі поклали своє життя в боротьбі за незалежність України; вихованні молодого покоління на основі українських державницьких, культурних і духовних цінностей.

Тарас Пустовіт зазначив, що лише два останні числа наукових збірок “Петлюріани” вийшли за підтримки Головного управління інформаційної та внутрішньої політики Полтавської облдержадміністрації, а більшість було видано у далеко не сприятливих політичних умовах.

Крім статей у наукових збірниках “Петлюріани”, у Полтаві опубліковано матеріали кількох наукових конференцій, що стосувалися досліджень періоду УНР, у місцевих часописах вийшли сотні статей науково-просвітницького напрямку, видано монографію Віктора Ревеуга про події Української революції на Полтавщині, серію підручників з історії Полтавщини для середніх навчальних закладів області, щоденник полтавського лікаря О. О. Несвіцького “Полтава у дні революції та в період смуту. 1917—1922 рр.”, знято кілька фільмів на основі полтавських матеріалів, періодично організовувалися документальні виставки і, нарешті, за ініціативи “Просвіти” і її коштом встановлено меморіальну дошку С. Петлюри на приміщенні Полтавської державної аграрної академії.

Цього року в Полтаві відбулися дев'ять “Петлюрівські наукові читання”.

Єпископ Полтавський і Кременчуцький УПЦ КП Федір благословив читання та закликав помолитися за душу світлої пам'яті Симона Васильовича Петлюри.

— Ця видатна особистість, яка в українській історії стоїть поряд із постаттю гетьмана Івана Мазепи, так само була паплюжена, обстрілювана ворогами України і Божої правди. Але ця постать, як і істина, воскресла, і в наших серцях Симон Петлюра є світлою особистістю, бо він таким і був — борцем за волю свого народу, людиною, яка безмежно любила свій народ, — сказав владика.

Українці століттями наступають на ті самі граблі. А якщо б усі ми засвоїли уроки, досвід, політичні заповіді Симона Петлюри, цього б не було. Сьогодні обставини не вимагають від нас боротися зі зброєю в руках, наша зброя — це наука, Слово, просвітництво. Наша зброя — це проповідь. А це — власний подвиг. Самовіддано служити своєму народові — це обов'язок кожного українця, кожного християнина.

Голова Полтавського об'єднання “Просвіти”, народний депутат України Микола Кульчинський сказав:

— Мене завжди вражала і надихала величезна віра Симона Петлюри в те, що Українська незалежна держава постане, утвердиться і буде справді державою україн-

ського народу, — і це в тій руїні, в тому печалі війни на чотири фронти, а на п'ятому фронті ще й тиф, який косив українських вояків, а тим часом Антанта блокувала, не пускала в Україну вже закуплені ліки.

На жаль, сьогодні Українська держава ще не в тому стані, в якому її хотіли б бачити і такі борці, як Симон Петлюра, і звичайні чесні громадяни. Чи є в ній справедливості? Чи взагалі наше суспільство висококультурне, високодуховне? Ні. Багато хто зі старшого покоління ще живе в полоні совкових стереотипів. Молодь значною мірою відлучена від політичної і культурної української традиції. Але цей розрив долається — всупереч новітнім шварцбардам, швондерам і шариковим. І для майбутніх борців за українську державність, наповнену українським змістом, політична і публіцистична спадщина Симона Петлюри, його заповіді матимуть таке ж величезне значення, як і для нас.

Сьогодні українофоби, російські расисти, які опинилися на високих посадах, розказують, що Україна несе загрозу своїм націоналізмом європейській демократії. Лякають Європу, працюють на роз'єднання, влаштовують спеціальні провокації, щоб це роз'єднання продемонструвати світові. Знову повітагали зі своїх гебістсько-ефесбешних сундуків антимазепівські і антипетлюрівські наклепи. Тому дуже важливо, щоб справжня душа нашого видатного земляка відкрилася якомога більшої кількості наших співвітчизників, щоб вони зрозуміли справжню сутність Симона Петлюри, очищену від нашарувань неправди, лукавої, нахабною брехні, щоб зрозуміли велич Визвольних змагань під його проводом.

Наш славний земляк по батьківській лінії — козацького роду, а по материнській — духовного. У таких родинах і народжувалися лицарі, видатні українці, а не малороси, хохла. Тож хай сьогодні Петлюра повертається в наші серця і наші душі!

Тільки засвоївши надбання і уроки попередніх етапів Визвольної боротьби, ставши самостійними людьми, особистостями, а не зруйнованими, вічно похнюпленими у своїй винуватості, ми можемо зробити свою державу сильною, прикладом для всього світу, — наголосив Микола Кульчинський.

— Усім українцям болить, якою буде наша держава, 20-річний ювілей якої будемо відзначати невдовзі, продовжив професор Владислав Верстюк, завідувач відділу Інституту історії НАН України. — Чи державою олігархів, яка жорстко підпорядкована північному сусідові, що за допомогою нафти, газу, інших чинників керуватиме нею, — чи справді незалежною — і духовно, і політично, і юридично?

Вибір Мазепи й Петлюри був саме в цьому напрямку — перетворення України на самостійну державу.

Тому відбувається така боротьба з цими, з одного боку, вже історичними привидами, а з другого боку — стовпами, на яких ґрунтується сучасна українська ідея, спадщина яких до цього часу не втрачає цінності, а навпаки, тільки актуалізується.

У середовищі істориків (якщо це не записні історики від компартії) уже нема не-

розуміння важливості постаті Симона Петлюри. А ось політичне середовище робить багато шкідливого. Це йде і від депутатів, і від ЗМІ. Вони реанімують міфи й стереотипи радянської пропаганди. Один із таких стереотипів — мовляв, Петлюра не зробив жодної реформи. Ось уже 20 років існує незалежна Українська держава, а ще тільки говоримо про якісь реформи, ніяк не можемо їх почати. А у Петлюри було кілька місяців, од сили два роки, ішла війна на чотири фронти, а ви від нього вимагаєте реформ та звинувачуєте, що він не збудував на українській землі раю! Треба було виграти не одну битву, а тоді вже починати реформи.

Але всупереч тій пропагандистській машині, що громадила гори брехні, в на-

роді закріпилося поняття петлюрівець як борець за незалежну Україну. Радянська пропаганда називала це “буржуазним націоналізмом”.

Симон Петлюра, котрий усе життя біднував і помер у злиднях, — на “буржуазного націоналіста” ніяк не тягнув. Він був соціалістом за своєю партійністю, але водночас — еманацией цього народу. Народився в козацькій родині, у передмісті Полтави, тут виріс, тут сформувався як українець, бо Полтава була в той час еталоном українськості. Невипадково Полтава подарувала Україні Петлюру.

Суспільство, давши борцям за волю України ім'я петлюрівці, сказало своє слово. Воно довго пов'язувало свої надії з Петлюрою. Голова Директорії змушений був виїхати за кордон і продовжувати боротьбу в еміграції, а в суспільстві жили надії на те, що батько Петлюра повернеться. Нещодавно видано два томи документів під назвою “Советское общество глазами ВЧК-ОГПУ”. Це зведення, які надходили з усіх кінців Радянського Союзу, зокрема і з України. Там ім'я Петлюри згадується десятки разів, селяни у 1923—1926 роки тільки те й говорять, що ось-ось повернеться батько Петлюра. Тим часом Петлюра вже мусив перебратися до Парижа, і підстав для надій на новий визвольний похід не було, але у свідомості населення жило, що петлюрівці — це свої, це оборонці. Ні на Грушевського, ні на Винниченка надій не було, бо вони вже намагалися встановити контакт з радянською владою, іти на співпрацю з нею, а Петлюра був уособленням боротьби за незалежність України.

1925 року починається новий виток антипетлюрівської радянської пропаганди. У

Москві зароджується ідея створити фільм — “ПКП” — “Піلسудський купив Петлюру”. До написання сценарію залучають одного із провідних чекістів, агітку знімають на Одеській студії. Іде хвиля антиукраїнської пропагандистської кампанії. У цей час у травні 1926 року у Польщі до влади повертається Пілсудський. І через два тижні після цього в Парижі єврей Шварцбард убиває Симона Петлюру. 1926 року фільм “ПКП” виходить на екран. Кілька років демонструється. Однак 1928 року, коли українізація починає згортатися, цензура забороняє фільм “ПКП”! Тому що в ньому надто багато показується Петлюри. І хоч це карикатура, але все одно Петлюри надто багато! З того часу фільм потрапив на полиці, його вилучили з України, не було жодної копії. Тепер фільм повернувся в Україну, він може зацікавити істориків.

Владислав Верстюк нагадав, що з початком демократизації у 1989 р., коли Народний Рух України заговорив про можливість незалежності України, ім'я Петлюри одразу ж зринуло — поряд з іменем Мазепи. Отже, воно жило у свідомості українців. Але тільки 2007 року Президент Ющенко, видавши Указ про відзначення 90-х роковин Української революції, ініціював ідеологічну кампанію з реабілітації імені Симона Петлюри. У цей процес активно втрутилася громадськість, ініціюється ідея спорудження пам'ятника Петлюри і в Полтаві, в Києві. 2010 року вдалося у Києві перейменувати вулицю Комінтерну на вулицю Симона Петлюри. Це було серйозне досягнення.

З пам'ятником у Києві довго визначалися, підшукували місце. Нібито вирішили спорудити його біля колишнього будинку Центральної Ради: ліворуч пам'ятник Грушевському, а праворуч — Петлюрі. Повісили на будинку табличку: тут буде споруджено пам'ятник Петлюрі. І ось уже четвертий рік справа не рухається... Так само і в Полтаві. Усе це — політичні ігри, спрямовані на те, щоб ми не усвідомлювали себе українцями.

Олена Михайлова, незалежний історик з Парижа про судовий процес над убивцею Шварцбардом сказала:

— Це був не судовий процес, а шоу. Захисникам убивці вдалося нав'язати таку тактику, що судили не Шварцбарда, а Петлюру, який нібито був єврейським погромником. Суду присяжних подали матеріали, підібрані радянською розвідкою, що в Україні були погроми. До свідчень про те, що Петлюра не тільки не був погромником, а всіляко засуджував погроми і боровся з ними радикальними методами (за єврейський погром в Українській армії розстрілювали), — суд присяжних залишився глухим. Тому нині завдання Української держави — розпочати новий процес, зібрати докази, звернутися до Москви, щоб відкрити архіви, котрі стосуються цієї справи, — і добитися зняття несправедливих звинувачень з імені Петлюри.

Голова Української національно-культурної автономії Санкт-Петербурга Михайло Волик нагадав про петербурзький період життя і діяльності Симона Петлюри. Він також наголосив на тому, що знакові постаті української історії досі не пошановані належним чином через те, що ми, українці, не знаходимо згоди між собою. Для частини з нас і досі Петлюра, Мазепа, Бандера — вороги. Тому дуже важливо, щоб кожен свідомий українець мав за обов'язок відкривати правду про наших героїв іншим. Треба також бути наполегливішими у викоріненні тоталітарної символіки, усіх цих назв вулиць Леніна, Рози Люксембург, Менжинського. Тоді й постануть у Полтаві пам'ятники Мазепі й Петлюрі, з'являться вулиці, названі їхніми іменами. І так воно й буде! — переконаний українець з Петербурга.

ЩОБ ЯКНАЙБІЛЬШЕ ПОБАЧИТИ В ДОРОЗІ

Про книжку “Останній постріл Єрика” (Видавництво “Ярославів Вал”, 2011р.) та її автора Романа Колісника з Торонто

Закінчення.
Початок у ч. 24 за 2011 р.

А він, уриваючи вільні від редагування журналу “Вісті комбатанта” години, пише нові сатиричні коментарі на теми дня. Може, їх менше, аніж читачам хотілося б. Інколи йому цим докоряють. А він відповідає: “Нічого не можу вдіяти — надто лінькувата в мене муза. Боюся її підганяти, бо ще раптом геть покине мене...” Як відомо, на все у світі є виправдання й пояснення. Особливо — в гумористів і сатириків.

Непоспішний, несуетний, завжди цікавий до всього, з чим він зіткнувся в житті, не проміне нагоди все докладно вивчити, з’ясувати всі нюанси, — такий Роман Колісник у своїй літературній та журналістській роботі. Аж трохи незвично бачити його такого на тлі всезнайок-резонерів, які не завдають собі клопоту зрозуміти, що й до чого визріває і відбувається в дійсності, а набундючившись, як молоді півні, сиплють направо й наліво своїми присудами, анітрохи не переймаючись тим, щоб хоч на крок наблизитися до істини. Для них найважливіше не те, що і як є, а що вони з того чи з того приводу вирекли. Як мовиться, прокукуривав, а там хоч і не світай...

Колісник у цьому розумінні таки справді мов біла ворона. Мовби той пейзажист, що заповнявся створити гранично точне відображення побаченого, пильно вдвляється в реальність, так і він знову й знову перевіряє те, що пише, на достовірність і логіку. Сто разів засумнівається, сто разів перепитає, а потім дуже обережно, боячись щось не врахувати, у чомусь помилитися, робить висновки. Оце і є промовистим свідченням його просто-таки виняткової і професійної, і людської добросовісності, що трапляється так само рідко, як і талант. Він не тільки ширий, правдомовний і докладний у характерних подробицях, він — таки відповідальний.

А вже гумористичне й сатиричне забарвлення — то ментальна, а звідти й стильова особливість оповідача. Кпини й пересміхи на смак, мов гострі спеції у страві. Колісникове повісткування несподіваними відтінками гротескно виразно людей і соціальні подробиці докола них. Без сміхових реєстрів Колісникові твори просто важко уявити. (Проте в “Останньому пострілі” із його грозово-драматичним колоритом надто багато гіркоти й смутку на душі в оповідача, і лише де-не-де прозирне в нього сумна іронія).

Якщо ви регулярно читаете українську пресу Канади й США, то, звичайно ж, звернули увагу на те, що, окрім Романа Колісника, там часто друкуються сатирики Ро-Ко, Іван Кооперативний, Волтер Кеп, Денис Депутат. Власне, друкуються вони частіше за Колісника. Отже, певно, й пра-

цюють активніше, самовідданіше. Виходить, порівняно з ними Роман Колісник — автор трохи лінькуватий. (Яке виразне порівняння для того, щоб поговорити на тему: “Сатира вимагає не тільки таланту, а й нервів і всього вільного й невільного часу людини, інакше годі сподіватися чогось у ній досягти”. Але втримаємося від роздумів на таку тему через одну істотну обставину).

Уважний читач не міг не зауважити, що Ро-Ко, Іван Кооперативний, Волтер Кеп, Денис Депутат не тільки писали на теми, які любить Роман Колісник, а й вдалилися до його “фірмових” літературних прийомів. Це можна кваліфікувати так: Колісник — беззаперечний лідер та авторитет “веселого цеху”, а вони — його сумлінні послідовники. Історики письменства в такому разі твердять: це — ознака літературної школи, де “вчителює” Роман Колісник, а учнів має здібних, які в усьому оглядаються на маестро. Зрозумілий і переконливий літературознавчий сюжет. Якраз для прибічників усіх можливих схем та аксіом, які спрощують усі складнощі того, що називається дуже загадково — літературною творчістю. Але за всіма тими іменами — не послідовники Романа Колісника. Навіть не знаєш — краще їх назвати його літературними братами чи літературними дітьми? Чи, може, якимось інакше?.. За компанією цих веселих імен стоїть одна-єдина людина. Це — добре відомий і добре нам знайомий Роман Колісник. І — нікого більше. Автори, чиї імена згадувані вище, — фікція, Колісникова літературна містифікація. Без неї він не може.

За якими критеріями розподіляє Колісник твори, даруючи їхнє авторство своїм співавторам, відомо тільки йому самому. А читачі нічого не підозрюють і вірять в існування тих вигаданих авторів. Ото, мабуть, найвищий комплімент для Романа Колісника. Навіть найлояльніші до нього критики навряд чи на такий спроможуться. Це — визнання. До того ж — кількаразове.

Він домігся того, аби читачі визнали не тільки безпосередньо Романа Колісника, а й усіх тих, кого він “народив”. Колись один французький письменник, лауреат престижної Гонкурівської премії, раптом став писати під суворо засекреченим псевдонімом і ще раз став лауреатом цієї-таки премії — випадок абсолютно унікальний, суголосний хіба що з цією ситуацією. Можна провести образну аналогію: Роман Колісник — не самотній індивідуаліст, як це здебільшого буває з людиною за письмовим столом, а сатирик-оркестр. Кількість його літературних масок, а також багатий жанровий арсенал зводять таке твердження до рангу звичайної аксіоми.

Одного разу в Києві у нього брав інтерв’ю кореспондент “Літературної України”. Я був при тій розмові й також одержав ав-

токоментар із перших рук. Колісника запитали, як він дійшов до такого життя, що став письменником. Високий, сиволосий, незмінно іронічний Колісник відповів: “Воно само дійшло до мене. Я цього не планував. Як закінчував середню школу, думав стати інженером. Дуже любив математику і досить добре в ній орієнтувався. Але вже тоді любив читати гумористичні твори і навіть сам пробував писати. Та не наважувався з ними виступати. То писав для товариша свого, і він виступав...”

Пан Колісник із філософською іронією оповідає, як кидало його по світу життя, як він поінколи намагався писати серйозні речі, але в тих писаннях неодмінно прорізалися гострі зубки сатири. Навіть тоді, коли темою ставали пригоди серця, пронизаного стрілою амура. Ніяк не міг стати Роман Колісник ліричним чи патетичним, нікуди не міг утекти від сатиричної оркестрації. Таким він лишився й нині, ставши одним із найцікавіших українських сатириків і гумористів.

Коли письменник “так собі” й живе поза Україною, де їх лишилося десяток-півтора, то ми, прагнучи якимось похвалити його, твердимо, що він — найкращий із наших літераторів на Заході: комплімент зроблено, й проти совісті не сказано. Тут же маємо щасливий випадок, коли Романа Колісника не треба міряти тільки діаспорними рамцями. Його слово належить українській літературі. І воно виразно помітне в ній, бо має справді рідкісне індивідуальне забарвлення.

Його сатира, як і раніше, шорсткувата, без ностальгійної плаксивості й сентиментальної розхлюпаності (а цього так багато в писаннях політичних емігрантів). Це сатира автора, у якого літературний талант поєднався з життєвою мудрістю, який охоче висловлюється притчави-

та аналогіями. А діаспорна екзотика (лексична) — той неодмінний компонент, який надає творам особливо несподіваного колориту.

Не тільки в ті краї, якими він мандрував. Не тільки тамтешні краєвиди, обличчя й імена людей, котрі зберіг для нас цей пам’ятливий (от уже дорогоцінна людська риса!) чоловік, який, здається, просто боїться забути когось із вартих нашої уваги людей і поспішає сказати про те добре, що вирізняє з-поміж інших того чи того українця, котрого йому пощастило пізнати на своїй життєвій дорозі.

Усі його твори — важливий матеріал до історії української повоєнної еміграції. На мою думку, їх не минуть ні історик, ні соціолог, ні просто читач, котрий цікавиться тим, як складалася після печла тоталітаризму й війни доля людей, що обрали свободу і невідомість. У книжках Романа Колісника є відповіді на чимало конкретних запитань про те, що потрібно людині для відчуття в собі простору свободи.

Не менш важливими видаються й документальні твори Романа Колісника про Україну перших років державної незалежності. В них переплелися різні — незрідка й полярні — настрої; часто в цих нарисах і репортажах сусідують ліричні й комічні подробиці. Погляд оповідача на нас — погляд української політичної еміграції, яка мріяла про українську незалежність і нарешті дочекалася її. А водночас це й суто індивідуальний погляд самого Романа Колісника, який бачить і те, що може тільки він побачити...

Є різні подорожні оповіді, як і різні психологічні типи подорожан. Один може повістувати все про себе та про себе (бувають же такі індивіди, вражені недугою пупоцентризму). Власна персона їм поінколи може заступити весь білий світ. І є їхні антиподи, котрим набагато цікаві-

ше розповідати про інших. І до таких належить Роман Колісник, який обдарований ще одним рідкісним людським хистом: він уміє широко захоплюватися іншими, охоче визнає їхні чесноти й заслуги, а про себе — на противагу егоцентрикам — може або взагалі не згадати, або згадати вже найостаннішою чергою. Одним словом, ці оповіді про свої подорожі автор писав не для того, щоб змурувати високий постамент для пам’ятника собі, а для того, щоб розповісти про прекрасні пригоди свого серця при зустрічах із добрими людьми. То вже ми від себе, прочитавши ті твори, можемо додати: добре горнеться до доброго. І це вже та природна закономірність, яку годі заперечити.

Ідея такої книжки виношувалася давно. Я агітував письменника переглянути все опубліковане в різних часописах упродовж десятиліть (а його — справді багато; мені здається, про деякі нарисав автор і сам уже забув) і видати те в Україні. Щоб тутешній читач побачив його і в такій літературній ролі, оскільки саме як подорожанин і мемуарист Роман Колісник тут справді не знаний. А він у цих творах, як одразу впевниться з цієї книжки читач, — цікавий, дотепний оповідач. Той зіркоокий молодий репортер, учорашній військовик, мав дорогоцінний хист (якого він не втратив із роками) все бачити, все запам’ятовувати. І не тільки розумом, а й серцем. Бо пам’ять у нього не лише на хронологію та географію подій, а й на обличчя, на інтонації слів, на свої й чужі настрої. Зрештою, й на всі ті моменти, де, здається, й немає, сказати б, прямої інформації про людей, а чи місцини, в яких діялося щось важливе для історії. Це те, що незрідка лишається “поза кадром”, озиваючись в душі самовидця хіба що відлунням почуттів, тобто емоційною оркестрацією, яка зумовлена особливістю атмосфери незабутнього чи й призабутого.

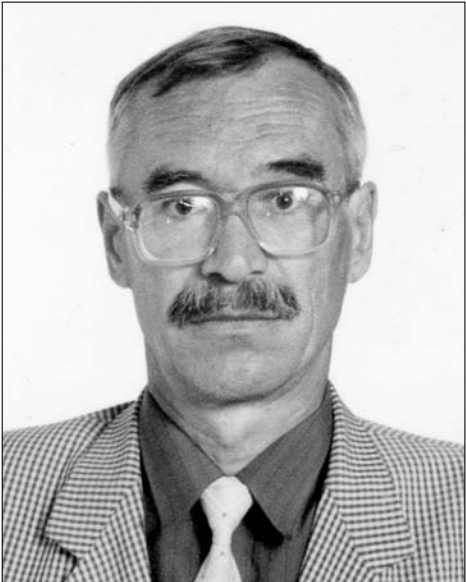
Душа, поінколи гублячи дорогоцінне фактографічне розмаїття, чимало забуваючи, проводить свою переоцінку цінностей, щось виокремлює з потоку минулого, знімає його над гребенем подій, часто, бува, по-своєму вихимерює картину минулого, віддаляючись від буквالیстичної точності, але в тій рецепції також є свій резон. Не випадково ж мовиться, що між точністю документа й пам’яттю серця буває велика різниця, а істина й правда лежать десь посередині між ними.

Цієї дорогоцінної для літератора здатності не втратив Роман Колісник і у своєму поважному віці. Отож рушаймо з ним у дорожню пам’ятаймо мудру сентенцію філософа: суть не в тому, щоб якнайшвидше завершити мандри, а в тому, щоб якнайбільше побачити в дорозі.

Михайло СЛАБОШПИЦЬКИЙ

РОМАН ПРО МАЙБУТНЄ, ЯКЕ НЕ ПОВИННО НАСТАТИ?

Анатолій ШПИТАЛЬ,
Інститут літератури
імені Т. Шевченка НАН України

“Чи не занадто у світі футуристики?”, — якось подумалося весною на Петрівці, коли очі зупинилися на романі Ф. Міральєса “2013. Кінець часів”. Дивно, цей іспанський автор не помітив пророцтва мая, котрі припадають на грудень 2012 року. Врешті, і нам можна було б не помітити патологічно агресивних утопічних писань представників “старшобратнього народу”, нашого стратегічного партнера у світі, але все ж варто на них зупинитися. Адже це ніби якась пошесть почалася — в РФ виходять книжки, де з якимось садистським замилуванням оспівуються російсько-українські війни, блискучі перемоги кремлівських стратегів. В серії “Війна на порозі” (!!! — А.Ш.) вийшов роман Г. Савицького “Поле битви — Україна. Зламаний тризубець” (М., 2009), де автор приводом до громадянської війни називає початок знищення російськомовного населення. В такому ж стилі, з неприхованою ненавистю до неслухняних “хохлів”, написаний і роман Ф. Березіна “Війна 2010. Український фронт” (М., 2009). В небі України — натівська авіація і Росія приходить на допомогу Криму. “Третя світова війна на порозі! Світова пожежа почнеться на Україні”, — з радістю повідомляє автор. Головним фронтом майбутньої війни стане Український фронт, — звучить у кількох книжках такого ж плану. Це нас не дивує — за всіх світових воєн Україна була полем битви і жертвою інших держав. Дивує інше. Під ці писання “стратегічним партнером” у світі підводиться чітка ідеологічна база. В книжці О. Севера “Російсько-українські війни” (М., 2009), котра вийшла в серії “Вороги Росії” (і така е! — А.Ш.) просто зомбує говориться про руйнівні слов’янського братства, головних ворогів справжньої України і Росії — від зрадника Мазепи до петлюрівців і бандерівців, українських націоналістів XIX століття, які переписали начорно історію братських народів, до “помаранчевих” фашистів. Це слово з хвалькуватої авторської анотації. А от М. Калашников і С. Бунтовський у “дослідженні” “Незалежна Україна. Крах проекту” (М., 2009) борються з “українською міфологією”, де стверджується, що українці — це не росіяни, а особлива нація, з власною давньою історією, культурою і своєю мовою. І от автори на 416 сторінках намагаються відповісти на питання, звідки ж з’явився цей “другий” неросійський народ? І особливо цікавить авторів, де він вийшов і коли переселився на землі Київської Русі? Адже, за істориком М. Карамзіним, (подаємо мовою оригіналу): “В Росії до введення християнської вери першу ступень между ідолами занимал Перун... Кумир его стоял в Киеве на холме... Звучайном, ці “німці”, що нашу історію нам

розказують” (перефразувавши Т. Шевченка) не згадають Суздальський літопис: “Літо 1180. Іде Святослав со половци і черніговци із Русі на Суздаль ратью...”.

Можна було б відмахнутись від таких “творинь”, але, на жаль, всі реалії роману Ю. Щербака “Час смертохристів. Міражі 2077 року”¹ уже мають свої паростки в нашому сьогоденні. Але в Росії, на відміну від імперсько-шовіністичної літератури, з’являються і твори-антиутопії, прогностична вартість яких безсумнівна. Вони так чи інакше “кореспондують” із романом українського автора, до того ж написаним без ідеологічного дурману. А цей дурман уже стає ідеологією. Один із найкращих прозаїків сучасної Росії А. Волос у романі “Алфавіта”, роздумуючи про росіян як шлях світла, який рівно дарується всім мовам і країнам, пише: “Російська мрія — побачити Росію всесвітню, Росію загальнолюдську, істинний храм добра і братства, в якій дійсно немає ні еліта, ні іудея”, тому що доля її — всотувати в себе всіх тих, що тісняться навколо неї. Так і бачимо мешканців Республіки Чад у косоворотках і з балалайками в руках.

Але ми зараз не про балалаечну ідеологію, а про роман, справжню художньо-соціальну значимість якого і в самій Росії було оцінено лише після його виходу у світ іншими мовами й оцінки за кордоном. Це “Мечеть Паризької Богоматері” М. Чудінової (М., 2005), твір, який навіть не внесли в шорт-лист російського “Нацбесту”.

До речі, цей роман також вийшов у серії “Війни майбутнього”. Залишивши десь за горизонтом імперсько-православну Росію, авторка моделює ситуацію в Європі 2048 року, яка на той час перетворилася на Євразію. Мусульмани з Африки і Близького Сходу заселили Францію, Німеччину, Англію, Італію. Мешканці змушені перейти в іслам, хто проти — живе в гетто. Християни — в катакомбах, як у Давньому Римі, Ватикан переїхав до Польщі, серби переселилися до Росії, Греція платить данину. А центральною мечеттю Європи стала аль Франконі — колись Собор Паризької Богоматері, славнозвісний Нотр-Дам. В самому ж Парижі мають знищити християнське гетто. І тоді сміливці вирішують захопити Головну Мечеть і, замінувавши її, провести останню мессу. Одна з найвражаючих сцен роману — в соборі звучить (востанне!) латинь, а по колу йде Чаша, з якої пригублюють люди, приречені на смерть. Роман вийшов у час молодіжних бунтів у Парижі, погромів магазинів і спалення машин, коли юні “французи” арабського походження показали свою силу. До речі, в усіх коментарях відкидалася етнічна складова цих погромів, уже пізніше прозвучало: “Світ знищить гнила ліберальна політкоректність”. І тут згадаємо, що в романі Ю. Щербака професор Вебер написав книжку “Параноїя політкоректності і загибель Європи” (2030). Влучна назва дослідження! Але М. Чудінова, хоч і проявила в романі мусульманофобство, зовсім не радіє, що розпалася і загинула Західна цивілізація. Однак яким самотнім голосом звучить це в Росії, де “сита Європа”, за словами новітніх ідеологів “Третього Риму”, повинна загинути, а “Духовна Росія” вознесеться над усім світом. І “воссияет”, як пише Є. Холмогоров, після Армагеддону, коли закінчиться тотальна війна Нового Світового Порядку проти православної Росії, в якій Росія, знищивши всю “нечисть”, приєднає до себе Святу Землю.

А як пишуть російські письменники про майбутнє своєї держави, що далі буде з країною “суверенної демократії”, яку Єр-

мак і Ко нагодували земним багатством на століття? Що з нею буде через якихось десятирок років, спробувала спрогнозувати О. Славникова в романі “2017”. В цій антиутопії показано, як високі технології все-таки забезпечили якісь умови кожному, більшість живе у спеціальних промзонах, які схожі на гетто. Страшна прірва розділяє бідних і багатих, останні “з жиру бісяться”, вишукуючи екстравагантні способи розваг. Ненависть до багатих зростає, це помітно лише в поглядах, якими проводжають “Бентлі” та “Майбахи”... І от саме на століття відомого перевороту, 2017 року почалося щось, до чого поняття громадянської війни не підходить. Клас упосліджених повстав проти кровососної “еліти”. Почався справжній російський бунт, отой, за Пушкіним, “бессмысленный и беспощадный”. “Це вам, гади, за наше щасливе життя вже сьогодні” — один із лозунгів. Але як жити далі, після такої м’ясо-рубки? До того ж, постає питання: як могли об’єднатися оті “проли” (за Г. Велсом), котрі сиділи або по норах, або кожен у своїй ніші, щоб так організовано почати різну “зажирілих”? Можливо, потрібна була лише іскра, як ото 1917 року “Искра”?

Про китайську загрозу для Росії ось уже кілька років криком кричить “соловейко Генштабу”, як прозвали критики пророка О. Проханова. І ніби у відповідь на його воляння 2009 року вийшов роман А. Рубанова “Хлорофілія”. Коли про роман М. Чудінової писали, що це “не шир-

душі і ніяких бажань. Особливо ж коли запити цю траву байкальською водою... Цікаво було б дізнатися, чи читав А. Рубанов “Сонячну машину” В. Винниченка? Але це так, до слова. В книжці автор чітко наголошує: російські території з їх природними багатствами — головний капітал нації. Ми дали землю в оренду, — а ви там самі добувайте нафту, газ, метали. Китайці все виробляють для Москворосії, але потім приходиться Армагеддон, — вичерпавши всі ресурси, почали збиратися додому орендарі. Та ще в часи “траводства” багато хто з мешканців столиці-держави перебрався на “вільні землі” і в боротьбі з дикими племенами намагався “закоренитися” — мав хату і город під жито-пшеницю та овочі-фрукти. Багато хто гинув, але все ж таки вони не хотіли жити на вулицях Галкіна, Петросяна, Дубовицької та Ернста, де 25 конкуруючих поліцій і скрізь телекамери... А трава має страшну дію — народжуються “зелені” діти, деградацію вже не зупинити. Виживуть лише ті, хто “втік від щастя”. Взагалі ж роман написаний майстерно, деякі сцени просто вражають. Згадаємо одну, коли в гості до старого журналіста прийшли колеги і побачили “антикваріат давнину” — книжки із паперу! Або ставлення автора до пияків — хто п’є алкоголь, той не їсть траву, отже, він людина ще того, “дотрав’яного” світу, він ще остаточно не пропав.

На жаль, вищезгадані твори не знайдеш у наших магазинах, нам привезуть Донцову, а не “Метро 2033”. Цікаво лише, чи з’являються в українських книгарнях книжки серії “Жизнь замечательных людей”, томи “Аракчеев”, “Сталін”, “Путін”? До речі, “Сталін” п’ять років лежав у видавництві і лише от зараз “з самого верху” дозволили видати, час прийшов. І ще — автор цього тексту дозволяє собі розшифрувати символ тієї трави. Тріада: трава— зелень—долари. Щось ніби з МВФ димком війнуло...

Але повернімося до антиутопії Ю. Щербака. Певно, той, хто її читав, згадає сцену з роману, коли головний герой — генерал військової розвідки України Ігор Гайдук з літака бачить зламаний вершечок Ейфелевої вежі. І саме тоді війська Арабського Халіфату брали в облогу Париж, який уже перейменували на Лютецій. Картина, як у романі М. Чудінової: місто ніби вимерло, сліди руйнування на Єлисейських полях, вигорілі центральні квартали... І це не просто сюжетний збіг — автори знають про неблаганні демографічні тенденції. Згадаємо Німеччину — там турків і колишніх югославів — за мільйони, а виступ А. Меркель про крах політики мультикультурності якоюсь мірою був свідченням безсилля. Кожен з економічних або геополітичних постулатів твору мають своє підґрунтя в сучасному житті, адже автор — не лише колишній міністр і дипломат, він має в доробку дві книжки, які зробили б честь і суперполітологом. Це “Україна: виклик і вибір” (2003) і особливо том “Україна в зоні турбулентності” (2010), де проаналізовано фактично всі розклади України в міжнародній політиці аж до славнозвісних багатовекторності і нейтрального статусу, що призвело до подій того страшного літа 2077 року. У романах А. Рубанова та Ю. Щербака досить схожа ситуація: ООН визнала політику правителів Росії згубною, яка спричинила демографічну катастрофу, а частину Сибіру з його нафтовими, газовими та лісовими ресурсами визнали всесвітньою спадщиною людства і

Закінчення на стор. 10

¹ Щербак Ю. Час смертохристів. Міражі 2077 року. // К., Ярослав Вал, 2011. — 475 с.

Михайло СОПІВНИК

Народився Борис Миколайович Буєвський в м. Кривий Ріг, де мешкала його родина. Рід Буєвські вели від польської шляхти, що оселилася в Україні ще за часів козацько-селянського повстання під проводом Северина Наливайка. Бабуся Бориса Тетяна Пугач стверджувала, що походить від відомого донського козака Омелька Пугача(ова), що після страти ватажка повстання яйцьких козаків проти царя родина Пугачів одержувала пенсію від царського уряду аж до трагічних подій 1917 р. Мама, Домініка Буєвська, батько, Кравець Микола, лубенський козак і хлібороб, ті розповіді слухали поблажливо: родина Кравців 1933 року вимерла від голоду, тож у милості від влади не вірили. Микола вижив завдяки тому, що напередодні виїхав до Ростова-на-Дону і влаштувався там на роботу. Справжнє ім'я батька Методій, це вже на “Ростсільмаші” його перехрестили на Миколу. Здібний, розумний чоловік був Методій. Влаштувався на завод чорноробом, а через рік став майстром цеху. 1941 року йшов на війну рядовим солдатом, а перемогу святкував у чині майора.

У перший клас пішов малий Борис у Ростові-на-Дону. Окупація Ростова змусила маму Бориса Домініку тікати на схід. Добралися до козацької станиці Пісчанок. І Борис знову пішов у перший клас, а згодом екстерном перейшов у другий. Наприкінці війни повернувся до Кривого Рогу. Тут закінчував третій і четвертий класи.

У цей час і почав музикувати: в Кривому Розі функціонувала чотирирічна музична школа. 1945 року пощастило потрапити до неї й Борису. Цю школу талановита дитина осилила за один рік.

1947 року мати переїхала з сином у Грузію до сестри. Тут Борис пішов у 5-й клас. За порадою потрапив до школи військових музикантів як син фронтовика. Школу перевели до Єревана. Це була школа на кшталт Суворівського училища. Готували фахівців для військових духових оркестрів.

Тут юнак освоїв кларнет. “До речі, серед військових музичних закладів у країні ця школа тоді вважалась однією із кращих”, — згадує Борис. Тут і зародилися перші потяги до написання музики. Першими творами Бориса Буєвського були духовий марш, перша пісня на слова друга-однокашника Алі Алієва. Автори надіслали її в газету закавказького військового округу й одержали схвальну відповідь з порадою вчитися далі.

Для подальшого навчання було вибрано музичне училище при Ленінградській консерваторії. Але для цього ще треба було демобілізуватися.

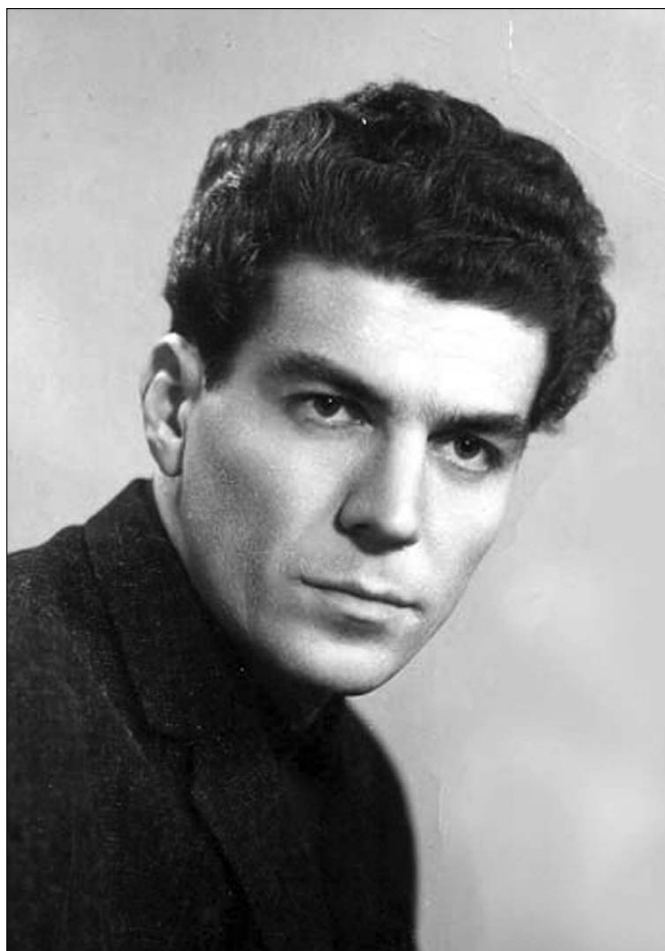
Воля і рішучість матері, яка їде в Москву до вищого керівництва при Міністерстві оборони, щоб дозволили Борису звільнитись з армії, повертає Бориса у Кривий Ріг студентом музичного училища. Згодом Буєвський вступив до Харківської консерваторії, яку успішно закінчив по класу композиції професора Клебанова 1959 року.

По закінченню консерваторії його направили на роботу в Донецьке музичне училище, а згодом він переїжджає до Києва, працює редактором видавництва “Музична Україна”.

Детально переказуючи біографію Бориса Буєвського, ми окреслюємо той тернистий шлях, з якого він не звертав ніколи.

А 1961 року його прийняли у Спілку композиторів України.

Становлення та утвердження Бориса Буєвського як композитора відбулося саме у Києві. Спочатку була пісенна творчість, характерною ознакою якої є органічна єдність тексту, музики і виконання. Борис Миколайович був дуже вимогливим до всіх трьох складових творення пісні. І його зусилля не залишилися мар-

ки”, “А вони летять” стали улюбленими піснями в Україні і поза її межами.

1975 рік став переломним у творчості Бориса Буєвського: відступивши від пісенного жанру, він починає писати симфонії. Для композитора це був духовний злет вищого гатунку. “Смисловою основою симфонічної творчості стала одна із вічних тем у світовому мистецтві: протистояння добра і зла”, — так відзначає цю свою творчу роботу сам композитор. Ідейні мотиви творчості композитора ніколи не жили ідеологічними засадами, вони — на підґрунті української пісенної народної творчості, українського мелосу.

Вдосконалення музичної творчості Бориса Миколайовича Буєвського відбувалося на тлі національно-культурного відродження, започаткованого середови-

ру. Він написаний Б. Буєвським (про що він сам говорить):

“Як Концерт для українського фольклорного оркестру в трьох частинах. Присвячений легендарному національному герою XIX сторіччя Устиму Кармелюку. Першу частину побудовано, як і весь концерт, на інтонаціях народних козацьких пісень. Центром другої частини є “Пісня-мрія” про небо, яке є цариною любові. Третя частина експонується історичною панорамою Карпатських гір, що рясніє різноманітними авантюрами”.

Такі твори на думку тодішнього секретаря ЦК КПУ з ідеології Маланчука були націоналістичними і несли загрозу “сущому строю”.

Буєвський згадує: “...збірку на вірші Миколи Вінграновського з моєю музикою “Ластівка нашої хати”, що ми склали спрощеною, наївною мовою спеціально для наших найменших українських дітей, було фактично знищено. Ні слуху, ні духу від неї не залишилося. Замовчали, затоптали, хоч ця збірка і була видрукувана “Музичною Україною” накладом 5000 примірників, я не певен, що в моїй хаті залишився бодай один її примірник, бо викрадали з цієї хати і ноти, і документи, і готові до здійснення проекти майбутніх творів, і листи, і фотографії...” Такі дії влади заблокували творчу роботу композитора.

1989 року він втрачає зір. 1992 року, після вдалої офтальмологічної операції у

ЗВУЧИТЬЬ, МАЕСТРО!

7 червня 2011 року виповнилося 76 років композитору Борису Миколайовичу Буєвському. Музична творчість цієї талановитої Людини багата і розмаїта та, на жаль, майже невідома молодому українському загалу. Хоча доробок композитора на ниві української музичної культури вагомий.

ними. Твори Буєвського виконували знамениті співаки і полюбилися всій країні. Композитор згадує:

“Переважну більшість моїх пісень було записано на Укрудіо Миколою Кондратюком, співаком з потужним і красивим баритоном, для якого вокальні технічні труднощі не робили турбот. Свого часу він стажувався протягом трьох років в Італії, у знаменитому Міланському оперному театрі La Scala.

Видатні вокалісти Бела Руденко і Юрій Гуляєв, що стали солістами московського Великого театру, також доклали своїх зусиль до інтерпретації моїх пісень.

Одного разу, коли Бела Руденко була ще солісткою Київської опери, вона звернулася до музичної редакції радіо з проханням зробити мені спеціальне записання на створення для неї ліричної естрадної пісні. Така незвичайна пропозиція була сюрпризом для працівників радіо (для мене також), бо сучасна естрада в сполученні з віртуозною колоратурою становить комбінацію зверхоригінальну і досить ризиковану. Однак, розраховуючи на видатний технічний професіоналізм Оперної Діви, я вийшов із цієї надзвичайної ситуації без втрат (пісня “Синя ніч за Дніпром” на вірш Тамари Коломієць). Про несподівану долю іншої пісні, як мені розповідали, що зробилася ліричним Гімном в протестантських сектах України і сотні молодих людей одружилися під звуки цієї пісні (“І краплині впасти я не дам на тебе” [чи “Засвітились далі, росами уміти”]). Вірш Тамари Коломієць).

Пісні Бориса Буєвського виконували видатні митці К. Огневой, А. Мокренко, Лариса Остапенко, Діана Петриненко, Валентина Купріна. А такі пісні, як “На долині туман”, “Тече ріка дзвінка”, “Дві стежини”, “Синя ніч за Дніпром”, “Київське небо”, “Засвітились далі, росами уміти”, “Над землею клекіт — угорі леле-

шем інтелігенції, волелюбства шістдесятників. Проте іскри життєдайних помислів і поривань вирощувались у письменницькому середовищі, а не в композиторському, бо митець спілкувався і працював із письменниками М. Вінграновським, Г. Тютюнником, Тамарою Коломієць, К. Дроком, Г. Чубач, В. Безкоровайним, С. Реп'яхом, В. Діденком, але найбільше з Миколою Лукашем. Борис із душевною теплотою згадує про Миколу Лукаша.

Плідним результатом їхньої творчої дружби є цикл романсів “Вітру журба”. Борис Буєвський в одному з листів пише: “Ці романси на вірші Поля Верлена написано завдяки Миколі Лукашеві, який, перебуваючи в Будинку творчості композиторів, робив свої геніальні переклади, а я приходив до нього на дачу, брав щойно перекладений вірш і цього ж дня писав романс. Наступного ранку я приходив до нього знову, забирав новонароджений переклад і писав наступний романс”. З великими муками ці твори були записані на українському радіо у виконанні знаменитої співачки Лариси Остапенко і стали надбанням української музичної культури України.

Коли судили Івана Дзюбу, Микола Лукаш написав листа до КДБ: “В Івана Дзюби мала дитина і молода дружина. Якщо вам обов'язково треба когось судити, то судіть мене, бо я сповідую все те, що і Дзюба, і підтримую його...” Лукаша не засудили, але із Спілки письменників виключили, а пізніше і з цього світу звели, в чому переконаний композитор. А для Бориса Буєвського наслідком цієї дружби стала негласна заборона на його музичні твори.

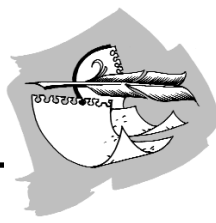
Твори композитора знімалися з репертуару. Пісні опального митця перестали виконуватися в концертних залах, на радіо. Прем'єрну виставу балету “Устим Кармелюк” відмінили уже після генеральної репетиції. Цей твір є унікальним і єдиним в музичній практиці такого жан-

Віденській університетській клініці, повертається до Києва зрячим. 1993 року від'їжджає за кордон на постійне проживання із словами: “Хочу, щоб мої твори виконувались ще за мого життя...”

Завдячуючи Роману Стецюку, колишньому головному редактору музичних програм Українського радіо, музика Бориса Буєвського збережена і знаходиться в фонотеці українського радіо. Це дев'ять Симфоній (симфонія № 10 ще не виконувалася), Концерт для скрипки з оркестром, Концерт для альта з оркестром, Концерт для оркестру українських народних інструментів, дві сюїти для Симфонічного оркестру, романси для мецо сопрано з Симфонічним оркестром на вірші Поля Верлена. Сюїта для скрипки з фортепіано в чотири руки, з присвятою М. Лукашеві (виконує Олексій Горохов), десятки ліричних пісень на вірші українських поетів. В доробку композитора є також ораторія “Мандрівки серця” на вірші Ліни Костенко і Тамари Коломієць, балет, який був у репертуарі Одеського театру, “Пісня синього моря”, романси на слова В. Шекспіра, симфонічні сюїти і увертюри, музика для кіно (50 фільмів різних жанрів), музика для театру, радіо, телебачення. Зокрема він є автором музики для багатьох мультфільмів, що полюбилися дітям і дорослим.

Роман Стецюк, про якого уже згадано, написав прекрасну книжку “Борис Буєвський. Життя у світі музики”, яка, на жаль, за життя автора не вийшла і “чекає” на своє видання як вияв уваги до постаті і творчості композитора Буєвського.

За підтримки Всеукраїнського товариства “Просвіта” на чолі з Павлом Мовчаном та Міжнародної асоціації “Козацтво” на чолі з Михайлом Шитим з нагоди 76-річчя Бориса Буєвського та 75-річчя Миколи Вінграновського, які збіглися у часі цього року, щойно вийшла збірка пісень для українських дітей “Ластівка нашої хати” в серії “Бібліотека “Слова Просвіти”. Дасть Бог здоров'я і добру волю, то і книжка Романа Стецюка “Борис Буєвський. Життя у світі музики” побачить світ і дійде до українського читача. Такий рукопис не має права “згоріти”.

Марія КУЧЕРЕНКО,
член НСПУ

Урочище Трахтемирів. Дивовижно мальовничий півострів, утворений гордим вигином Дніпра. Земля, яка цупко тримає в собі пам'ять не одної людської цивілізації. Не одної стародавньої культури: скіфська, зарубенецька, готська, давньоруська, українська... І хто скаже, де кінець цього ланцюжка, хто знає подальшу долю землі, первісною красою якої у V ст. до н. е. був приголомшений Геродот. Уявляю те медове різнограв'я Дніпрових берегів, що його вдихав на повні груди батько світової історії, тих птахів, що неляканими зграями наповнювали це дивне урочище. Тут віднайдене найдавніше людське поселення, якому 120–130 тисяч років, — стоянка Мустьє. Ці місця вабили найбільших науковців-істориків, таких як Вікентій Хвойка та Борис Рибаків. Тут сила-силенна ровів, яруг, розломів, западин і рукотворних “гірських хребтів” — слідів стародавніх споруд, під якими сила-силенна загадок. 18 пам'яток, це тільки віднайдених... Власне, села Трахтемирова давно вже немає — над ним, як і над іншими козацькими селами, зімкнулися води штучного моря, а в пам'яті потонули навіть назви тих сіл. Та хоч би як, а віллілі села продовжували тут своє буття у гармонії з природою. Селяни користалися зі щедрот землі, і х н ь о ї землі. Ловили рибу, збирали ягоди, гриби. Аж поки не впала в око та земля королю “Нафтогазу” Ігорю Бакаю. Селяни й самі не зогледілись, коли, обіцянками ситого життя та кульками гречки з пляшкою “казьонки” обдаровані, віддали йому свої земельні паї.

Згодом Бакай, стрімко підіймаючись кар'єрними східцями, передасть землю “своєму товарищу” Андрію Слоневському в новоутворене АТЗТ “АЕО “Трахтемирів”. Бо не земельні паї (то було тільки прикриття) вабили тоді Бакаю: через них він мав підібратися до казкових трахтемирівських лісових угідь, бо кращих для “царських полювань” не знайти. Тож невдовзі на селян чекала Велика Руїна, а на Бакаю — так званий Регіональний ландшафтний парк, 11 тисяч га лісової площі, віддаровані другом А. Засухою, у владі якого тоді була вся Київщина. Так дивовижні ліси в районі сіл Григорівки, Трахтемирова, Луківці, Монастирка, Ходорова опинилися у власності АТЗТ “Трахтемирів”.

Невдовзі лісові масиви, на території яких зосталися безцінні історичні пам'ятки, обросли високими парканами, сторожовими пунктами з озброєною охороною. Ось тоді й спинився одного ранку селянський човен посеред річки. Проспали селяни волю. Корів не виженеш, по гриби не підеш, до берега з човном не пристанеш... Із озброєними “парнями” розмова коротка. Отож крутись на бистрині, небо-раче. Однак діти, мало що тямлячи в небезпеці, як завше, ходили в ліс по гриби, ягоди, а навесні — по березовий сік. То тут, то там можна було побачити в лісі трилітрові сліпки. Ось тоді й з'явилася у короля “Нафтогазу” розвага — шукати сліпки з березовим соком і розстрілювати їх з відстані. Забави Ігоря Бакаю з часом ставали дедалі екстремальнішими. Невдовзі взагалі визріла геніальна ідея, як відлякати від лісу селянських дітей — за наказом нового власника навезли в ліс гаддя з південних регіонів, і те, попри відчутну кліматичну різницю, дуже швидко розплодилося по трахтемирівських лісах. Нещастя чекати довго не довелося. Коли екзотичні бакаївські змії почали жалити селянських дітей, протиотрути, звісно, не було.

Та настав ДЕНЬ ГНІВУ. (“Людина зла, — кажуть мені на втіху всі наймудрі-

ЧОВЕН НА БИСТРИНІ

“Людина зла, — кажуть мені на втіху всі наймудріші. Ох, якби це нині було правдою! Адже в злі — найбільша сила людини”. До такого висновку дійшов мудрий Заратустра. Нині українське буття дедалі частіше змушує згадувати цю химерну тезу. Однак лишень на перший погляд химерну. Бо що таке зло? Зло — синонім духовного імунітету. Зло — копія до пробудження людської гідності. Таке потрібне зло. Ми зачинили вікна і двері перед власними страхами. Ми сховали голови в плечі, завмерши в такій очікувальній позі. Ми принишкли, не вірячи дивному відчуттю: земля вислизає з-під ніг... І то надто швидко: президент обіцяє питання землі довести “до логічного завершення” уже наступного року.

Хоч тій історії чи вже не сім літ, проте тепер вона постає в пам'яті особливо яскраво, наповнюючись сьогодні особливим змістом. А зачепилася вона в ній такою символічною деталлю: човен завмер посередині річки, на самій її бистрині, бо лівий берег — приватна власність, і правий... теж приватна власність. По обидва береги охорона у камуфляжі — озброєна, із лютими псами. І таке буває: ще вчора все — річка, земля, ліси — були у спільному селянському користуванні, а сьогодні — зась... Сказано, “на власній не своїй землі”.

ші. Ох якби це нині було правдою! Адже в злі — найбільша сила людини”). Селяни взяли до рук вила й пішли на бакаївські маетки. Не витримала сторожа селянського наступу — умить як вітром здуло. Маетки без новоспеченого господаря були віддані на поталу всепоглинаючій не-навісті до всього, “що паном звалось”. Селяни палили все довкіл, плюндрували, трошили, навіть знищили у сліпій люті ферму фредок.

Чимало води сплило з часу селянського бунту. Кучмівський екс-завгосп Ігор Бакай, добряче перетрусивши українські землі, залишивши ні з чим наївних чухраїнців, подався у дружню нам сусідню країну, а та, попри розшуки Інтерполом, пригріла-приласкала та й зоставила в себе. Звісно, невдовзі (2006—2007), як і слід було чекати, українські суди закрили всі кримінальні справи Бакаю.

Тим часом трахтемирівські села вкрай занепали. Полишені людьми хати похилилися-повалилися, здичавіли дерева на селянських дворищах, поросла бур'янами українська земля — точнісінько шевченківська картина кріпацького села. А на тлі Великої Руїни — мисливські угіддя для “політичної еліти”, вертолітний майданчик, пишні маетки над скіфським городищем VII—VI ст. з басейном на місці могили наказного отамана Мухи (вже хтозна, де й подівся козацький хрест 1682 року). У мисливських угіддях (читай — рекреаційній зоні), де траплялися рослини з Червоної книги, розвелосся стільки кабанів для кривавих втіх “людей достойних”, що ті рилами перерили останні селянські городи. Серце розривається од тих світлин: перехняблені, вкриті солом'яною стріхою хати, полишені людьми; “політична еліта” (серед них Віктор Черномірдин) перед закритими тушами кабанів.

Невже таки ця трахтемирівська історія нічого нас не навчила? Невже і цього разу селяни мовчки, за безцінь, віддадуть свою землю-годувальницю, аби завтра повернутися до неї кріпаками. А вони, доведені до відчаю, не в змозі звести кінці з кінцями, вочевидь так і зроблять. “Я все життя прожив у місті, в орендованій квартирі, не маючи змоги купити собі житло. То чому ж я не можу продати свою землю в селі й купити квартиру в місті? Що з тією землею робити?”, — міркує на веб-сайті, немов звіряється віч-на-віч зі своєю совістю, якийсь неборак. Його запитання було одразу почуте: “Може, завтра скажеш: “Нашо мені

жінка, що я з нею робитиму? Віддам краще її за житло”.

Одна реформа страшніша за іншу. Однак земельна — вінець, позаяк назавше вибиває землю з-під ніг українця, кров'ю і потом политу. Так, хлібороб не в змозі обробити землю, позаяк державної підтримки годі чекати, а закупівельні ціни на селянську продукцію просто смішні. Селяни не знають земельних законів, і вже нині готові віддати свою безцінну землю задарма. Уже зараз встановлюються найніжальніші ціни, непорівнянні із західно-європейськими цінами на землю. “Головна мета земельної реформи, — щоб земля отримала перспективного господаря”, — таке цинічне пояснення отримала від свого президента Україна. Цинічне, бо усім відомо, хто той “перспективний господар” — сумнівні агрохолдинги, які з допомогою корумпованих чиновників скуплять за безцінь українські, ще й досі шедрі, ґрунти і кинуть їх на вторинний ринок, щоб потім перепродати “за європейськими цінами” (якщо українську землю буде оцінено в 400 млрд дол., то половина “зелених” осяде в кишенях посередників). А кому перепродадуть? Уже зараз влада не приховує — покупцями цілком можуть бути й іноземні товстосуми. Перший заступник Глави Адміністрації Президента Ірина Акімова так і каже: мають право. Отже, уже готові схеми позбавлення українців землі. І не тільки сільськогосподарського призначення. Така ж доля чекає і на ліси, рекреаційні землі. Вже нині показник заповідних земель в Україні 5,4 %, тоді як у Західній Європі — 15 %.

Поляки відтермінували земельну реформу на 20 років, щоб за нинішньої непростой економічної ситуації інші країни не купили польських земель. У законах Польщі чітко проголошено принцип гуманістичного світобачення — злиття людини з долею землі. А що ж Україна? А що ж українське село? Свого часу “батько всіх народів” добре уяснив для себе шлях “вирішення національного питання”: зникне українське село — зникне нація. Бо саме воно завжди уособлювало здорову народну мораль, бо саме воно було тими цілющими соками землі, що одвіку живили українське генеалогічне древо.

Якими пророчими тепер бачаться ранні місячні пейзажі Івана Марчука... Ось він — справдешній образ українського села, сповнений такої енергетики гіркої любові, якій нема рівних: крихкий острівець із вогниками людських осель, згусток тепла, який поглинає з усіх сторін п'ятьма; один лише поштовок — і все те залле ніч... Вочевидь, таким поштовок і стане для українського села земельна реформа. А що буде саме так, сумнівів немає. Оптимізм у цьому випадку — синонім зради, він не здатний пробудити до життя генетичну пам'ять народу, який у загрозові для свого існування часи “скидав шапку лише перед Богом, та й то за власною охотою”.

РОМАН ПРО МАЙБУТНЄ, ЯКЕ НЕ ПОВИННО НАСТАТИ?

Закінчення.
Початок на стор. 7

Чорна Орда ввела туди війська. В листопаді 2076 року були знищені залишки російської державності — окупована Москва, захоплений Кремль. Не допомогла навіть бронетанкова дивізія ім. Л. Берії, а от опричники (вітання В. Сорокіну з його романом “День опричника”), які були опорою режиму, тоді “зберегли нейтралітет”. І впала Імперія Двоголового Орла (Росія), втік Генеральний секретар партії МАРС (Марксистської асоціації російських сталіністів) Кирило II, відновилися “перервана історична традиція і відбулося входження Росії до братньої тюркської сім’ї народів”, над Храмом Христа Спасителя встановлено півмісяці і скинуто хреста... До речі, лише деякі політологи гарантують цілісність Росії. Критичний час за їхніми прогнозами — 2038—2042 рр.

А як же Україна, “безнадійна країна, проклята Богом”? Це в неї природа чудова і люди прекрасні, але “заражена кров Московії стільки століть отруювала Україну, що врешті-решт сталися необоротні зміни”. З часу, коли агенти Москви почали працювати на Чорну Орду, відбувалася інфільтрація у владу їх людей, що захопили владу в Україні і проголосили “позаблоковий статус України”, перетворивши державу на чорну діру європейської безпеки. В самій країні — суперництво прибічників Чорної Орди і групи, що орієнтується на Європу, котру підтримують Військова Розвідка і Міністерство оборони України. Президент (Гетьман) Махун займає обережну позицію, не дає жодній групі повністю взяти владу.

Із численними пригодами, на грані смерті прибувши до України, колишній Директор українсько-американського Бюро Ігор Гайдук указом Гетьмана призначений помічником із національної безпеки і секретарем ради нацбезпеки. В Україні того часу відновлені козацькі строї, Гетьман і вся еліта ходять у жупанах із булавами, голова ДержВару (державної варті) Мережко в мундирі генерала армії корпусу жандармів, але з козацькою шаблею. Резиденція Гетьмана — в Трипіллі, під землею в бункері. Тут знайшли перше поселення українців, але, певно, Ю. Щербак не читав С. Плачинди, бо написав, що шість тисяч років тому вони прийшли з Індії. Навпаки — сказав би Сергій Петрович і дуже б образився.

Зі знанням потаємної “кухні” політики автор показує, як до нової людини у владі “топчуть стежку” представники різних угруповань. Боярин Московський Басманов, громадянин України, Росії, Білорусі, Казахстану і Чорної Орди, в розмові з Гайдуким абсолютно відкритий: “України вже немає... Напередодні саміту держав Чорної Орди в Батий-граді ми повинні прийняти історичний акт про ліквідацію так званого українського народу і так званої української держави. У нас буде інша держава та інший — єдиний російський — нарід. ЄДРОН”. А представник Чорної Орди під час зустрічі з Гетьманом прямо наполягає, щоб Україна добровільно стала Великим Київсько-Дніпровським Улусом Чорної Орди. Це фактично ультиматум. А друга розмова — з олігархом Фрідманом, членом світового уряду в Локарно, який підштовхує Гайдук до військового перевороту і термінового входження України до Організації Глобальної Безпеки, щоб стати своєрідним бар’єром між Європою і Чорною Ордою. А потім після величезних інвестицій, підйому економіки і переозброєння армії, виступити до Волги, щоб розгромити сили Орди на підступах до Східної Європи. А ще потрібно очистити Крим від татар і переселити туди частину населення, збрий-

них сил і держустанов Ізраїлю, щоб створити “національне вогнище єврейського народу як автономної частини українського народу”.

Цікавий типаж — Генеральний Прокуратор України, член Ареопагу Іван Крейда. Він має “Канал поганих новин” (у Фрідмана — “Канал хороших новин”), створив УСРАН (“Українську секцію російської академії наук”), яка дослідила, що етнічні українці є НЕДО-росами і відрізняються низкою рецесивних ознак від ПОВНО-росів. Чорна Орда зробила йому доступ до наркотиків з Афганістану, сам він виробляє депресивні, суїцидостимулюючі наркотики.

Взагалі ж у кожному з тогочасних державних діячів ми бачимо риси теперішніх, які розширилися і поглибилися до патоло-

гії. Знищують того, хто вступає в конфлікт із владою, “мстивість якої дорівнює їхній продажності”. Це — тоді, а зараз? Мстивість — справи Ю. Луценка, Ю. Тимошенко та інших, продажність — “тушки”. І що робити в такій ситуації чесній людині, яка, хоч і має якусь владу, але якій “виявилися чужими корпоративні інтереси української еліти”? Ігор Гайдук готує “Доповідну записку” Гетьману Махуну, абсолютно таємно, в одному примірнику. Хто уважно читав роман, на с. 188 помітив, що дата подачі “Записки” 16 червня 2010 року (! — А.Ш.). У ній дається аналіз і геополітичної, і внутрішньої політики держави на 2077 рік. Але яке все отє сьогоднішнє! Світ на грані Четвертої Глобальної війни. Після перемоги в українсько-румунській (2048—2052 рр.) та українсько-московській (2068—2070 рр.) війнах Україна так і не стала членом якоїсь спільноти, лише “чорною діркою” безпеки, привабливою жертвою для ближніх і дальніх сусідів. Вона сповідувала безсмертну українську національну ідею “моя хата скраю”, забувши, що саме з країв починають палити хати. Спроба створення Української козацько-військової федеративної держави провалилася. Якби наші керманічі вміли уважно читати, то написали б собі: “Міжнародний досвід вчить, що втрата державою хоча б 1 кв. км суверенної території веде до розпаду цієї держави. У світі хижаків будь-який підранок негайно стає жертвою”. Олігархічна побудова системи влади роз’їдає державу, рівень ненависті до олігар-

хів критично зріс аж до бажання їх знищити. Розкол суспільства на смертохристів і воскресохристів погіршив моральний клімат, народ позбавляють головного духовного надбання — християнської віри. Христос — звичайна людина, він помер, ніколи не воскресне, отже, порушений триєдиний зв’язок Бога-Вітця, Бога-Сина і Духа Святого. І людство має йти в некомуні кабелю, наглухо закрити зону темної енергії. Немає більше заступника Ісуса, який заступався за людей перед Вітцем Небесним. Згадаємо Ф. Достоєвського: “Бога нет — значит все позволено”, або Ф. Ніцше — “Бог помер...”. Але тут — глибше і страшніше. Як стане страшно глибоковірному, котрий прочитає слова А. Близнюка, голови Донецької облдержадміністрації, про ставлення до своїх ворогів: “Я не могу їх судити. Я слухав проповідь Кирила (Патріарха Московського), який сказав: ви молись за своїх ворогів, і чим більше ви за них молитиметесь, тим швидше Господь їх покарає. Тому я молюсь”. (УНІАН).

Повернімося до Ігоря Гайдук. Маючи повний компромат на керівництво держави, він тримає його “в запасі”. На слова міністра оборони, що потрібно зупинити цей марш, у якому перебуває країна, лише запитав себе, як він може брати на себе відповідальність за долю країни? Типовий українець, який сім разів відміряє... і не відріже. Арештований як шпигун, кинутий у катівню, він лише тоді “прозріває”. А ставленики Чорної Орди вбивають Гетьмана Махуну. Хто хоче зрозуміти, як було “прибрано” міністра Ю. Кравченка, як можна було двічі стрілятися, прочитайте про зміну влади в Україні (с. 333—337). Але навіть влада Гетьмана ілюзорна, всім у державі керує таємничий Сірий Князь. Такі князі і зараз керують Україною...

Україна розділена на три бригади — центральну, східну і західну. На чолі цих бригад стоїть Сірий Князь. Це глибоко законспірована структура ще із сорокових років минулого століття. Першим князем був Сталін, пахан у законі, який віддав Союз у владу інтернаціональних бригад: червоних — партії, чорних — Чека, сірих — кримінальних авторитетів. “Що скаже Князь — я зроблю, інакше, — і Гетьман Махун рубонув долонею по шиї”.

Ставленик Сірого Князя генеральний писар Клинкевич стає новим гетьманом України. Деякі регіональні сервери на виборах показували 120 %, тому довелося перекидати голоси в інші райони. Члени Ареопагу і архонти, олігархи, землевласники, хто мав не менше 10 000 кріпаків, зібралися на інаугурацію. І почувли, що буде церемонія інаугурації Голови Києво-Дніпровської Держави... “Лідер всіх народів території України” покійно став на коліна перед Магістром церкви Христової Смерті і схилив голову: “Благословіть, Ваша Святосте”. Іменем Темної Енергії Магістр Сенсизбаєв благословив Клинкевича на боротьбу з іудо-християнською ерессю і вигадками про воскресіння Христа з мертвих.

Крім нової назви України — Києво-Дніпровська Держава, Клинкевич ввів чорну зірку до прапора і герба, створив Директорат і “з метою зміцнення суверенітету” запросив на лівобережну територію обмежений контингент дружніх військ Чорної Орди, які “захистять демократичні завоювання”. І, як апофеоз, із-під пальців нового Лідера прозвучала “Мурка”. Все було готово до здачі країни: “Агентурі Чорної Орди вдалося увійти до критичних точок державного апарату України, підкупом і шантажем сформувати потужний корпус зрадників, делікатно поіменований агентами впливу, поставити “кротів” в органи розвідки і контррозвідки, а головне —

викоринити в суспільстві будь-яку волю до опору, прищепити громадянам України ідею євразійської єдності”. Юрію Миколайовичу, невже це ви про 2077 рік писали, це ж наш час! І операція “Тамерлан” — вона ж триває, працюють численні центри з вивчення України, різні напрями розробляють всілякі полковники на кшталт Корнілова-Кисельова, до окупації залишилися лічені дні... Але ж як це все обставлено — в краших зразках пропаганди. “Вам простягають руку допомоги брати, що прийшли з безмежного Євразійського Степу під прапором свободи, рівності всіх людей і економічного процвітання”. Нєсуть вони народам порядок і стабільність, спокій і мир, особисте процвітання... Які знайомі слова!..

Окупована Україна (вже Територія), триста студентів із ліцею імені І. Богуну з гранатометів підбивали ворожі колони і були знищені нападлом, створено Фронт Визволення України, розгромлено Посольство Конфедерації Держав Північної Америки, звідки Гайдук викрав свою кохану, та 3 серпня раптом почалося похолодання і пішли дощі. Люди громили магазини (Орда заборонила горілку і сало), було зірвано графік вивезення харчопродуктів, насамперед зерна, у Чингіз-Сарай і зірвалися урочисті зустрічі “визволителів”. В одному з військових госпіталів України, помираючи від лейкемії, контр-адмірал Феоктистов, котрий командував російським флотом атомних човнів, дав наказ на пуск. Атомні і водневі удари по головних об’єктах не лише на території колишньої Росії (Нижній Тагіл), а й по Туреччині, Пакистану та Ірану знищили технічний потенціал і місце концентрації військ Чорної Орди. Четверта глобальна війна закінчилася термоядерними ударами в космосі, що призвело до ефекту “кінця світу”. Великий Спалах був не лише руйнівним, а й очищуючим...

У листі до Сина Божого Ісуса Христа (“таємно”, “особисто”) І. Гайдук, колишній генерал військової розвідки України, якій дивом вижив, пише, що найбільша вина його — що брав участь у підготовці Великого Спалаху, не захистив Україну перед агресією Чорної Орди, не підняв повстання проти зрадників, що керували країною, безсило спостерігав, як Україна перетворюється на Дике поле Європи. І не знайшов Сірого Князя, а лише збирав файли на його слуг... Думки на сходах, як кажуть німці.

Закінчуєш і думаєш: ну що цей розгляд роману? Щось сказано, а скільки ще недомовлено! Твір потребує справжніх наукових конференцій серйозних політологів, дослідників глобалістичних процесів. Адже це не проста антиутопія, тут вражає багатоплановість твору, його мислительна насиченість. Кожна сцена, кожен образ “навантажений” і соціально-проблемно, і морально-етично. Набатний роман для країни, але дзвін не по загиблих, а дзвін до приспаних зараз, до зневірених, до визираючих зі своїх мишачих нірок “противсіхів”, до заколисаних (а що, як він уже діє? — А.Ш.) телевізійним вірусом, котрий викликає прогресуючий дебілізм, емоційну тупість і стан агресивної ненависті (с. 447 роману).

І ще про вирок історії. Полковник військової розвідки не зміг згадати прізвище одного з президентів України, лише твердо знав, що він до судоми, до посиніння ненавидів свого прем’єр-міністра. Sapientia sat.

P.S. Мої друзі науковці-технарі не вірять, що 2077 року вже будуть плазменні двигуни. Але буде Україна після 2077 року. В це вони вірять!

Анатолій ШПИТАЛЬ,
Інститут літератури
імені Т. Шевченка НАН України

Алла ДИБА,
науковий співробітник
Відділу рукописних фондів
і текстології Інституту літератури
ім. Т. Г. Шевченка НАН України,
член НСПУ

«ЛЮДИНА БУДУЄ РІВНОЧАСНО ДЕРЖАВУ І СЕБЕ САМУ»

Народилася Наталія Ішук-Пазуняк у Києві 1922 року. Дитинство і юність пройшли у Рівному. Там напередодні війни з фашистами закінчила Рівненську українську гімназію, у 1940–1941 рр. навчалася на германістиці у Львівському університеті, потім, вже виїхавши у вимушену еміграцію, у Вільному українському університеті в Мюнхені та Пенсільванському університеті у Філадельфії. Була ученицею Дмитра Дорошенка, Леоніда Білецького, Юрія Шевельова, Дмитра Чижевського, Петра Одарченка та інших знаменитих науковців.

Викладала в українознавчих і середніх школах, в Академії св. Василя Великого та Менор Коледжі у Філадельфії, в педагогічному училищі у Вест Честері, читала курс російської мови для американських офіцерів і двадцять років викладала українську мову та літературу у Пенсільванському університеті. Викладала в університеті Макворті в австралійському Сіднеї. Брала активну участь в американському академічному житті та житті української громади Америки.

Значна частина праць Наталії Ішук-Пазуняк присвячена дослідженню творчої спадщини Лесі Українки. 2008 року київське видавництво імені Олени Теліги представило вітчизняному читачеві монографічне дослідження “Леся Українка: Ідея свободи України у спектрі світової цивілізації” — на сьогодні чи не найкращу філософську книгу про Лесю Українку. Нещодавно у тому видавництві побачила світ антологія авторських текстів Наталії Ішук-Пазуняк “Вибрані студії з історії, лінгвістики, літературознавства і філософії”, впорядкована сестрою доктора Пазуняк з материкової України Оленою Леонтович та знаним педагогом і літературознавцем Володимиром Погребенником. Автор передмови до книги “Орієнтири й контексти студій Наталії Пазуняк” академік Леонід Рудницький. П'ять надзвичайно цікавих розділів розкривають коло творчих зацікавлень дослідниці, крок за кроком, стаття за статтею розширюючи й примножуючи наші знання про рідну мову, її витоки, українську історію і філософію, представляючи читачеві потужне гроно українських письменників, борців за волю, науковців.

У своїй передмові до видання Наталії Пазуняк закордонний член НАН України, академік Леонід Рудницький наголошує: “Як філолог, лінгвіст, мовознавець д-р Пазуняк зробила поважний внесок у зрозуміння різниці між слов'янськими мовами, особливо між українською та російською, на що, між іншим, вказує її докторська дисертація “Ключний відмінок в українській мові на базі порівняльного аналізу індоєвропейських мов” та низка її праць. В численних оглядах, рецензіях, виступах та викладах Наталія Пазуняк кидає світло на давні документи, які творять основу української мови, розглядає місце української мови в рамках слов'янських мов, як і залишки індоєвропейських впливів у ній” (с. 9).

Наталія Пазуняк — дійсний член НТШ і ВУАН, почесний член СФУЖО, член Управління Американської асоціації університетських професорів, почесний член Злученого Українського Американського Допомогового Комітету та Організації Державного Відродження України і навіть держсекретар Українського уряду в екзилі: “В одній особі Наталія Ішук-Пазуняк вдало поєднала материнські обов'язки, наукові досягнення, почуття громадської відповідальності, палкий патріотизм та християнські чесноти. Вся її діяльність була і є служінням українській справі та гуманним ідеалам. Хоч і більшу частину свого життя вона прожила в еміграції, в часи розгублені і непевні, у нелегких, інколи навіть у дуже важких обставинах, Наталія Пазуняк залишилася вірною своїм ідеалам. Вона завжди втримувала безперервний духовний зв'язок з батьківщиною” (Л. Рудницький, с. 11).

Пазуняк звертає увагу на деталі, які знову й знову примушують задуматися над тим, хто ж ми, українці, й звідки ми: “Пра-

слов'янські племена посувалися з півдня на північ, тому для них лівий доплив Дніпра — Десна — була по правому боці від Дніпра.

Зі староцерковнослов'янської мови знаємо вислів в еклезиастичній літературі: “одесною і ошую отца” (Десна означає “права”, десниця — “правиця”) (с. 25). А якби назву цієї річки придумали наші північні сусіди, то йшли б вони з півночі на південь вздовж Дніпра — і вже точно не назвали б цього притока Дніпрового Десною!”

Вражає широкий спектр наукових зацікавлень Наталії Пазуняк. Герої її досліджень: Вікентій Хвойка, Наталія Полонська-Василенко, Михайло Грушевський, Юрій Шевельов, Микола Гоголь, Григорій Сковорода, Федір Достоєвський, Руська Трійця — Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич та Яків Головацький, Іван Шевченко, Іван Франко з його проблемами двійника у “Поєдинку” та “Похороні”, Ольга Кобилянська, Володимир Леонтович, Симон Петлюра, Василь Симоненко, Ліна Костенко, Іван Світличний, Василь Стус, Євген Коновалець, Яків Шулгин та інші.

Безмежно хвилююча розправа “Героїчні дні Волині” (с. 521–526) — апофеоз величної офіри в ім'я України з яскравими посталями Ганни й Петра Рошинських, Ніни Куцевич та вихованки-плеядки Валерії О'Коннор-Вілінської Хариті Кононенко... Образок “За світло у темряві” (с. 528–529), в якому слово-думка, розвиваючись від епіграфа з Лесі Українки “...Я шукатиму зірку провідну — /Ясну владарку темних ночей!”, в сюжеті картини-метафори життя поступово — через слова Христа — досягає апогею у цьому своєрідному глибинно-філософському прозовому вірші: “Ось гляньмо на картину недавнього минулого і сучасного: Сибір. Сніги. Морозний вітер забиває віддих громаді жінок, що у сірих тюремних ватяках посуваються наперед. Спотикаючись, тулячись одна до одної мимохіть, прямують на свій пункт праці — звантажувати сотнарі тягарів із обвіяних снігом вагонів. Чорно, холодно. Чи безнадійно?..

Та ось вони працюють, дружно, зорганізовано; нелюдською силою вони двигають важелісні скрині, довшують нелюдських норм, бо хочуть перетривати, —

відволікають від основної думки, а навпаки — увиразнюють її, створюють необхідний образ і контекст.

Наталія Ішук-Пазуняк — вправний оповідач, вмє найсерйозніші, найглибинніші сентенції переповісти читачеві (слухачеві) цікаво, дохідливо, нескладно. Це стосується насамперед її історико-мовознавчих та філософських праць. І, до речі, самій авторці надзвичайно цікаво все те, про що вона пише. І що свою захоплену залюбленість вона не втомно передає іншим. Але ця простота аж ніяк не доводить якоїсь “спрошеності” доробку Пазуняк, адже про неї саму можна сказати словами Юрія Шереха, які вона наводить у статті “Про Оксану Лятуринську”: “Поє-

На презентації в книгарні “Є”: Світлана Мирвода і Олена Леонтович

вони прагнуть життя, а не загибелі в снігах. Це українські жінки на каторзі. У темі вони шукають ясності. І ось царююча темність меркне, бо нездоланно блискавицею проривається ясність їхніх душ, їхніх переболілих сердець. Вони відганяють з-перед очей примари дійсності і пишуть листа у вільний світ, до сестер, до нас — духовно зубожілих, роздрібнених, пробуваючих у сутінках життя. Вони супроти нас — великани, вони перемогли тьму дійсності і віднайшли ясність у душах і серцях своїх, і стала вона зіркою провідною їхнього каторжного життя” (с. 529). Уявляю собі, як болюче і разом з тим по-божно-трепетно писалися авторкою ці рядки, а сестрою-упорядником долучалися до книги. Впевнена в тому, що вони насамперед згадували (хоч і не називаючи тут імені) свою улюблену тітоньку Міру — видатну українську актрису, знану українську політкаторжанку Марію Капніст і близьку подругу самої Наталії Пазуняк та всієї родини Ішуків-Пазуняків-Шулгиних-Леонтовичів, науковця-агронома і в'язня сталінських таборів Ізидору Косач (за чоловіком Борисову), наймачшу сестру Лесі Українки.

Перед нами різножанрові розвідки — статті, доповіді, лекції, виступи, заклики... І прозова мініатюра “Прощання” (с. 527). У дослідженнях Наталії Ішук-Пазуняк трапляються вставні новели, такі собі “суто письменницькі”, надзвичайно поетичні уривки талановитої прози (с. 247–248, 276 та інші), як у розвідці про Олену Телігу, в доповіді про Докію Гуменну, і вони аж ніяк не

зія Лятуринської глибока, і хоч які прозорі її хвилі, не завжди легко побачити дно” (с. 269).

Авторка цитує слова Івана Шовгеніва, звернені до юної дочки — майбутньої поетеси Олени Теліги: “Що це Україна? Яка вона? Яке її, Олени Шовгенової, місце в ній?” Однак батько не відповів їй на це, він сказав: “Тут Україну кожен носить в серці таку, яку собі виборів, яку собі виборів у важких змаганнях зо світом і собою, і ти її знайдеш сама. Це буде важче, за це любитимеш її більше, бо це буде дійсно твоя” (с. 279). Кожен із нас має усвідомити для себе, що це Україна? Яка вона для Тебе і для світу? І в цьому усвідомленні нами Батьківщини значну роль мають добрі й мудрі книги. Такі, як нове видання студій Наталії Ішук-Пазуняк.

Іноді вона пише стисло, сконцентровано, як конспект (с. 336–337 — дослідження про Євгена Маланюка), часом це якісь ледь не називні речення, а поруч розлогі огляди творчості (Яра Славутича), нариси, виступи на ювілейних імпрезах (про Юрія Буряківця).

Подеколи своїми дослідженнями Наталія Ішук-Пазуняк показує читачеві навіть якісь безперечні таїнства Божого промыслу, як, наприклад, коли розповідає про джерела-витоки майбутнього подвигу метра, високого авторитету шістдесятництва Івана Світличного.

Ця книга здатна генерувати ідеї і кожним своїм рядком, думкою, фактом чи деталлю підтверджувати прощитовані в розвідці “О. Ольжич у літературній критиці” слова Олега Лашенка про Ольжича — “великі ідеї родяться

живцем у муках; велика духовність може повстати лише з великого змагання, що випробує її силу” (с. 318).

Кров'ю власного небайдужого серця Наталія Ішук-Пазуняк стверджує: “Як говорять тепер про Україну, то говорять про спорт і про корупцію. Пригадаймо слова Монтеск'є: “Щоб стати добрим рабом, треба перше стати поганим громадянином”. Треба пригадати, в чому суть демократії: в тому, що людина будує рівночасно державу і себе саму, творить гуманітарну ауру своєї нації. Отож треба робити все можливе, щоб прискорити процес опритомнення українського народу, щоб бути знову гідним слів іншого, давнішого французького мислителя-історика Шерера (про українців): ми побачимо батьків, що передали своїм синам почуття гордості бути незалежним і лишили їм у спадок тільки шаблю з девізом: “Перемогти або загинути” — це французи про нас...” (“Ліна Костенко”, с. 363–364).

Нещодавно у відомій київській книгарні “Є” відбулася презентація антології авторських текстів Наталії Ішук-Пазуняк “Вибрані студії з історії, лінгвістики, літературознавства і філософії”. Вона об'єднала під однією обкладинкою близько п'ятдесяти статей-досліджень доктора Пазуняк. У виступах ішлося про яскраву компаративістику від Наталії Ішук-Пазуняк, про полемічність і європеїзм її текстів, вміння розкрити індивідуальну своєрідність досліджуваного науковцем митця чи проблеми. Надзвичайна особливість її стилю — писати про головне й не домислювати за досліджуваного об'єкта, брати з тексту тільки те, що є в тексті. Говорилося й про енциклопедичність знань доктора Пазуняк, і про те, що її цікавили люди, які могли чинити опір. Вона детально описує те, як цювали, нищили, доводили до самогубства видатних науковців, таких як Данило Щербаківський. Цікавими у Пазуняк є, здається, й досить несподівані екскурси в російську літературу (наприклад, її дослідження про Федора Достоєвського чи вплив Григорія Сковороди на літературу й філософію Росії).

На презентації було зачитано лист до присутніх від авторки із США. На тому велелюдному зібранні своїми враженнями про нове видання поділилися доктори філологічних наук Володимир Погребенник, Олександр Пономарів і Володимир Панченко, кандидат історичних наук Сергій Кіт та кандидат філософських наук Юрій Чорноморець, письменниці Олена Леонтович та Алла Діба, головний редактор видавництва ім. Олени Теліги Ольга Веремійчик. Стрілецькі романи під гітару виконала заслужена артистка України Світлана Мирвода. А процитовані Наталією Пазуняк рядки Василя Стуса могли б, мабуть, стати епіграфом до всієї книги “Вибрані студії”:

*Верни до мене, пам'ять моя!
Нехай на серце ляже ваготою
моя земля
з рахманною журбою,
хай сходить співом
серце солов'я
в гаю нічному...
І я гукну. І край мене почує.
Верни до мене, пам'ять моя!*

(с. 377).
Свою збірку “Вибраних студій” доктор Пазуняк вертає нам нашу незбориму пам'ять — пам'ять роду і народу.

НОВІ ВИДАННЯ ПРОСВІТЯН

Петро АНТОНЕНКО

“Сіверщина Incognita”. Таку назву має книга, яку щойно видала Чернігівська обласна організація “Просвіта” та її видання — газета “Сіверщина”. В книжці кілька десятків публікацій, які вміщені в газеті і присвячені історії краю. Наскрізна тема всіх публікацій — невідомі сторінки історії Сіверського краю. А таємниць тут доволі. Ось хоча б згадати процитовані в анотації слова нашого видатного історика й політика Михайла Грушевського: “У Чернігово-Сіверщині заховані загадки старої України-Руси і зачатки нової”.

У своїй передмові до книжки її упорядник — голова обласної “Просвіти” і редактор “Сіверщини” Василь Чепурний пише: “Скажімо, навіть карстові провалля у Семенівському районі породжують багато версій і легенд. А що вже казати про таємниці Сіверської Русі, яка володіла далекою Тмутараканню і про яку так неохоче говорять історики. Ну, з московськими все зрозуміло: їм не хочеться визнавати, що Кубань належала Чернігівському князю, як, наприклад, і героїчне місто Козельськ. Але ж чому про загадкову Тмутаракань мовчать історики українські?!”

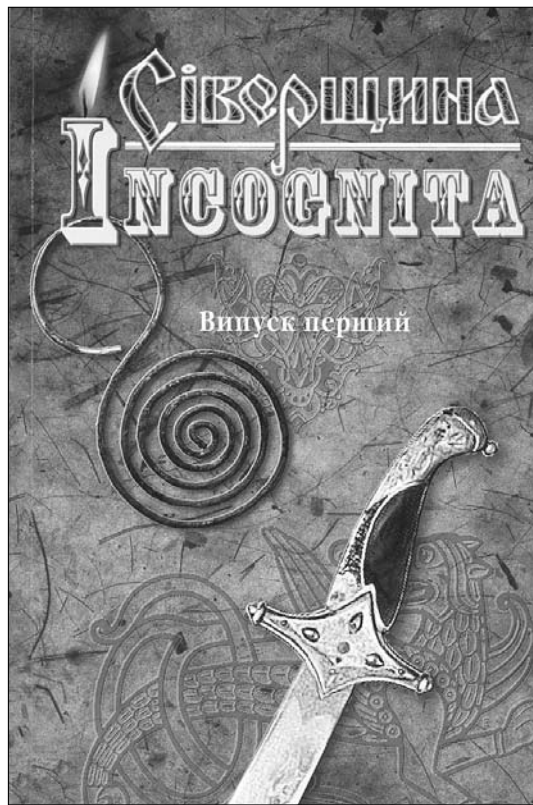
Серед авторів книжки — Ігор Качуровський, Левко Лук’яненко, відомий дослідник козацької доби, автор кількох книг про гетьмана Мазепу і його оточення, просвітянин Сергій Павленко, моло-

дий історик і журналіст Олександр Ясенчук, відомі краєзнавці Людмила Студьоннова, Ольга Ермоленко.

Досить назвати заголовки деяких публікацій, щоб побачити, які цікаві пласти історії піднято в них. “Терорист із Седнева”, “Найбільший курганний некрополь у Східній Європі на межі зникнення”, “Слід Мазепи в Росії”, “Колохрест — бойове мистецтво з Холмів”, “Москва на околиці Новгород-Сіверського князівства”, “Паломницька карта Чернігівщини”. Серед героїв публікацій — князі, гетьмани, полковники, отамани селянської боротьби проти комуністичного режиму.

Зокрема серед цього розмаїття дуже цікаві публікації “Герой моторошної легенди” та “Жорстока Фрума — дружина Щорса”. Перша — це справжній історичний детектив про чернігівського полковника, потім генерального обозного гетьманського уряду Василя Дуніна-Борковського, ім’я якого обросло містичними легендами. Друга публікація про маловідомі сторінки життя Миколи Щорса і його дружини та сподвижниць чекістки Фруми.

Так чи інакше, все це — наша історія. Подобається вона комусь чи ні, але, принаймні, її треба знати. Обласна

“Просвіта” і газета на своїх шпальтах та в збірнику, який анонсований як перший із цього циклу, зробила першу спробу відкрити широкому загалу цю історію. Збірник уже є в продажу в “Інтермецо” — Культурно-мистецькому центрі обласної “Просвіти”.

міста козацький гарнізон.

Полковник брав участь в обох Чигиринських походах. Кіннотники з Чернігова 28 серпня 1677 р. провели успішну атаку на турецький табір. Під час другого Чигиринського походу 3 серпня 1678 р. В. Борковський як наказний гетьман очолював лівий фланг наступальників. Крім чернігівських козаків, йому були підпорядковані ніжинський, миргородський, лубенський, прилуцький, два сердюцькі і два компанійські полки.

1685 р. на чолі чернігівського полку І. Самойлович поставив свого сина Григорія. В. Борковський отримав ранг генерального обозного. Ці та інші кадрові рішення — намагання гетьмана мати на відповідальних полковничих урядах близьких родичів — призвели до активізації старшинської опозиції.

ЛІДЕР ОПОЗИЦІЇ

1687 р., під час Першого Кримського походу, старшини вирішили змістити гетьмана. Перший вирішальний підпис під чолобитною поставив генеральний обозний В. Борковський. Цей факт багато про що свідчить. Гетьман, давши В. Борковському поважний уряд генерального обозного, фактично усунув його від реальної влади. Номінально займаючи високе становище, останній, живучи в Чернігові, не мав у руках силових управлінських важелів. Гетьман Самойлович самовладно керував полками, старшини, не маючи бажання бачити у своїй резиденції впли-

Сергій ПАВЛЕНКО

ПОХОДЖЕННЯ

Рід Борковських, очевидно, данського походження. На це, зокрема, вказує їхнє друге прізвище — Дуніни (“дунчак” означає данець).

1787 року Борковські передали до справ депутатського зібрання свої відомості про родину. За сімейними переказами польський полковник Каспер Дунін-Борковський загинув під час повстання Хмельницького. Його дружина Тетяна та дочка Катерина (у синодику Любецького монастиря їхні імена записані одразу після батькового) ховалися від повстанців у Ніжині, але їх знайшли козаки і вбили. За документами 1638 р. К. Дунін-Борковський заснував на Чернігівщині слободу Борковичі (Бурківку).

У польського полковника було двоє малих синів — Василь (народився 1640 р.) та Юрій. Після вбивства батька 1649 року вони, очевидно, потрапили під опіку або православної родини, або родичів матері (її українське походження та віросповідання, здається, стали вирішальними чинниками у подальшій долі братів). В одному літописі згадується чернігівський полковник доби Хмельницького — Семен Борковський. Можливо, це був дядько осиротілих Борковських.

В універсалі Івана Самойловича від 28 червня 1672 р. йдеться, що Василь Касперович Борковський (в універсалах він називався без родової назви “Дунін”) “з дитинства літ при отязі і ущербку здоров’я свого вік своїм провадячи... немало навалних і прикрых отпралял экспедиций”.

Уперше він згадується в джерелах 1665 року як підлеглий чернігівського полковника Д. Многогрішного. 1668 року, після невдалого повстання І. Брюховецького, опинився у команді гетьмана П. Дорошенка, від якого отримує уряд вибельського сотника.

БЛАГОДІЙНИК

Правобережний гетьман універсалом від 2 вересня 1668 р., виданим у Чигирині, повернув В. Борковському за “значние ричарские дела” село Борківку в Березнянській сотні.

ГЕРОЙ МОТОРОШНОЇ ЛЕГЕНДИ

370 років тому народився знаменитий “чернігівський упир”, генеральний обозний Василь Касперович Дунін-Борковський. Про нього зняті кіносюжети, багато всього написано. І досі екскурсоводи оповідають про те, як Василь Дунін-Борковський (1640—1702) перетворився на упира і гасав по нічному Чернігову, лякаючи людей, мов Дракула... Хто ж він був насправді?

Прихід на Лівобережжі до влади Многогрішного, в якого В. Борковський служив перед тим кілька літ, визначило подальшу долю вибельського сотника. Він присягнув новому гетьману.

На цей час Василю Борковському було 28 років. Призначення чернігівським полковником вибельського сотника, на нашу думку, відбулося за протекцією впливового Л. Барановича, який волів бачити у Чернігові у відповідальному уряді своїх учнів, а не випадкових людей.

Василь Борковський щедро обдарував пізніше чернігівські собори, монастирі. Так, 1675 року за сприяння чернігівського полковника були відновлені бані, надбудовані абсида Спасо-Преображенського собору, одного з найдавніших в Україні (XI ст.).

1814 року за одним із проектів планувалося зробити розпис Спаського собору і “на другому простінку зобразити чернігівського полковника і війська Запорозьких генерального обозного Василя Дуніна-Борковського з написом, що сей благочестивий і ревний христоробець влаштував у граді сім нові храми Божі і поновлював занепалі; поновив святоліпно і цей всемілостивого Спаса храм і багатим начинням наділив у 1672 і 1685 роках”.

Так само за його кошт відремонтована П’ятницька церква. Значні суми полковник вклав і в будівництво та реставрацію Воскресенської, Єлецької церков, трапезної Єлецького монастиря.

СЛАВНИЙ ПОЛКОВНИК

Ставши чернігівським полковником, В. Дунін-Борковський отримав від І. Са-

Портрет Василя Борковського із колекції Чернігівського обласного історичного музею ім. В. Тарновського

мойловича на ранг 28 червня 1672 р. у Понорницькій сотні села Авдіївку, Казилівку та Холми, а також Бобровицю під Черніговом і підтвердження на село Борківку в Березнянській сотні.

За життя В. Дунін-Борковський відзначився не тільки щедрими пожертвами на храми, монастирі. Він згадується при здачі Чигирини 1676 р., тоді він увів до

вового заступника. Роль почесного генерала В. Борковського ображала. І це розуміли ті, хто переконав його піти на великий ризик.

Безурядні опозиціонери не могли відразу претендувати на гетьманську булаву. Борковський, як компромісна висока особа відповідав вимогам моменту. А тому в обставинах, що склалися 1687 р., він був головним претендентом на булаву. Не випадково прізвище генерального обозного як кандидата на посаду гетьмана вигукнувалося частиною козацької старшини під час виборів 25 липня 1687 р. біля річки Коломак.

І генеральний обозний своїм підписом формально очолив заколот. Але гетьманом став Мазепа.

Легенда про те, ніби Голіцин пропонував Борковському гетьманство за десять тисяч рублів, а той через свою скупість не погодився, не відповідає реаліям. Так само позбавлена логіки легенда, за якою Мазепа випросив у нього вказану суму і отримав генеральний уряд. Адже Борковський навряд чи міг мати 10 тисяч рублів (50 тисяч золотих), бо за службу отримував на рік 1000 золотих. Та якби у нього й було стільки грошей, то генеральний обозний їх би не пошкодував за гетьманську посаду. Адже гетьманське правління дало б можливість компенсувати витрати.

ТОВАРИШ МАЗЕПИ

Як головний претендент на гетьманську булаву 1687 р. генеральний обозний, здається, мав потрапити до тих, кого гетьман не бажав би бачити у своєму уряді. І все ж таки Борковський залишився на відповідальній посаді другої людини в Гетьманщині до дня своєї смерті 1702 р. Як нам видається, п’ятнадцятирічна співпраця І. Мазепи та генерального обозного ґрунтувалася на засадах довіри, дружби, взаємінтересу. Пов’язуємо це, по-перше, з їх ймовірним спільним навчанням у Києво-Могилянському колегіумі; по-друге, з наявністю у Василя Борковського брата в

Польщі. Про останнього говорив московському посланцю Борису Михайлову 1690 р. І. Мазепа, який виправдовувався, що не тільки у нього сестра залишилася у польській стороні, а й “у войскової старшини, як у обозного у Василя Борковського брат, так і у інших в полских містах сродники есть”.

Борковські були важливим каналом зв'язку для І. Мазепи із сусідньою державою. У вересні 1705 р. польський король С. Лещинський направив до І. Мазепи посланця Вольського, який мав переговорити з гетьманом про перехід України під протекцію шведського короля. У таємній інструкції зазначається, що конкретно вести мову про умови співпраці трьох держав “дана полная мочь господину Борковському”. Тобто у Польщі знали, кому І. Мазепа мав довіритися.

Родичі при зустрічах мали можливість обговорити не тільки родинні справи, а й міждержавні. З листа генерального обозного від 18 січня 1698 р. до свого зятя Івана Забіли довідуємося, що у Короп мав приїхати Мазепа з дружиною, а також В. Кочубей, Ю. Лизогуб “з своїми паніями”. Він просив свояка “тії избы свої на гори стоячие роскажи добре випатрати, жебы были теплы, бо кгдаж тепер буде асневельможный к вам и в тих світлицях буде стояти; мні также неподалеці знайти господу”.

Йдеться, очевидно, про якусь неформальну зустріч, а Борковський забезпечував її проведення поблизу Батурина, в коропських маєностях свого зятя.

БЕЗГЛУЗДА ВИГАДКА

Образ побожного фундатора чернігівських храмів, впливового українського діяча кінця XVII століття, завдяки хворобливій фантазії деяких чернігівських аматорів-літераторів і газетярів у середині та кінці XIX ст. потьмарений вигаданою легендою про Борковського як упиря:

*“Кажуть люди: що полковник
По ночах блукає, —
То душа його страдна
Упокою все шукає”.*

1890 р. “Черниговские губернские ведомости”, не посилаючись на жодний документ, друкують додаткові подробиці з життя генерального обозного: “Він із скоромне в страсну п'ятницю, тягав до себе дочок і жінок своїх селян, тиранив самих селян, одягав їх у ведмеже хутро і цькував ведмедями”.

І досі виходять статті, присвячені фантастичній нісенітничі, яка з'явилася майже через 150 років після смерті генерального обозного.

Доводиться шкодувати, що подібні “відкриття”, зроблені без елементарного вивчення джерел, документів кінця XVII ст., раз у раз популяризуються, спотворюють реалії минулого і компрометують діячів доби Гетьманщини.

Як нам видається, у великій родині Борковських один із нащадків (кінець XVIII — початок XIX ст.) міг поводитися справді неадекватно. Оскільки Василь Дунін-Борковський був у родині Борковських найпомітнішою постаттю, то саме йому пізніше й переадресувалися дії ймовірного нащадка-нелюда. А в XVIII ст. образ генерального обозного не був потьмарений жодною фантастичною нісенітницею. Навпаки, ще за життя він згадувався у книзі Д. Туптала “Руно орошене” як свідок і учасник реального чуда ікони Пресвятої Богородиці. Туптало при цьому задавав, що генеральний обозний власним коштом виготовив до чудотворного образу золоту корону, прикрашену коштовностями, а також дорогу оправу.

Через 15 літ по смерті В. Борковського (4 березня 1702 р.) в Успенському храмі поновили надгробок із великою віршованою епітафією, де зазначено, що небіжчик “всегда царям и вождям служаше без лесты”, а тому його проводили в останню путь архієпископ Іоан Максимович “и весь чин священный”.

Олександр ЯСЕНЧУК

12 січня 1919 року Богунський полк 1-ї Української радянської дивізії під командуванням Миколи Щорса зайняв Чернігів. Командир полку доповідав штабу 1-ї Української радянської дивізії: “1-им Богунським полком з боєм взято Чернігів. Захоплені 2 тридюймові гармати, багато кулеметів, гвинтівки та ін. Крім того, взята автомобільна колона і панцерний та бойовий дивізіони...”

Увечері чернігівці на міській площі вітали богунців. Миколі Щорсу було вручено стрічку з написом: “За хоробрість товаришу Щорсу від товаришів червоноармійців 8-ої роти”. Нині ця стрічка знаходиться у фондах музею Збройних сил СРСР у Москві.

Через деякий час Микола Щорс загине від пострілу чекіста, як зараз вважає більшість істориків.

НАКАЗ — РОЗСТРІЛ

А тепер про дружину Миколи Щорса — Фруму Юхимівну Хайкіну.

Для червоного терору та знищення ворогів більшовицького режиму радянська влада створила ЧК — “чрезвычайную комиссию”, яку очолив Фелікс Дзержинський. У містечку Унеча, що на Стародубщині, ЧК очолила Фрума Хайкіна, котра народилася 1896 року в Новозибкові. Її преторіанською гвардією стали китайці, казахи та представники інших національностей, що були зібрані Тимчасовим урядом для будівництва залізниці.

Про її жорстокість залишилися спогади. “Фрума Хайкіна — невеличкого зросту, чорнявенька, худенька, сміливий і енергійний командир — гроза буржуазії. Вона жорстоко розправлялася з ворогами радянської влади. Достатньо їй було дізнатися про неприйнятні настрої білогвардійця або буржуа-експлуататора: “Розстрілі!” — наказувала Фрума. І китайці цю місію виконували безвідмовно”, — пише один з учасників громадянської війни. Розстрілювала Фрума Юхимівна не тільки ідейних ворогів революції — інтелігенцію, а й багатих селян, які вперто не бажали віддати свого вирощеного зерна.

Восени 1918 року Теффі, відома російська письменниця, Аверченко, відомий російський сатирик та гуморист, і ще декілька осіб оформили в Москві документи на виїзд із Радянської Росії до Києва. Проте місцеві органи влади за загальним розпорядженням більшовицького уряду користувалися такими повноваженнями, що ті документи не тільки не гарантували, що начальство прикордонного пункту справді пропустить тих, котрі від'їжджають у Україну, вони не гарантували навіть того, що це начальство залишить їх живими. Знищивши людей за своєю волею, місцеві представники влади навіть не перевищили б своїх повноважень; про незаконну конфіскацію майна годі й говорити.

Виїжджати з Росії Теффі й Аверченку довелося через Унечу. Про те, з чим вони стикнулися в Унечі і як там працювала Хайкіна, згадували обоє. Аверченко у своєму пародійному листі до Леніна стисло і весело написав так:

“Ти тоді ж віддав наказ затримати мене на ст. Зерновій, але я зовсім забув тобі сказати перед від'їздом, що поїду через Унечу. Не чекав ти цього?”

До речі, спасибі тобі. В Унечі твої комуністи прийняли мене чудово. Правда, комендант Унечі — знаменита курсистка товариш Хайкіна спочатку хотіла мене розстріляти. “За що?” — запитав я. — “За те, що ви в своїх фейлетонах лаяли більшовиків”. Я ударив себе в груди і закричав скривджено: “А ви читали мої останні фейлетони?” — “Ні, не читала”. — “Так годі тоді говорити!” А що “годі й говорити”, я, зізнається, і сам не знаю, тому що в останніх фейлетонах — ти пробач, голубчику, за різкість — просто писав, що більшовики — шахраї, вбивці і мародери... Очевидно, тов. Хайкіна не зрозуміла мене, а я її не переконував”.

(“Дружній лист Леніну від Аркадія Аверченка”)

За спогадами Теффі, Фрума Юхимівна за день до зустрічі з ними спалила заживо російського генерала, той провозив зашиті

ЖОРСТОКА ФРУМА — ДРУЖИНА ЩОРСА

Фрума Хайкіна

в чемодані “керенки”. Загалом же, за спогадами очевидців, вона знищила в Унечі близько 200 військових, що намагалися проїхати в Україну.

ХАЯ У ШКІРЯНИХ ШТАНЯХ

У цей час в Унечі з'являється молодий красень Микола Щорс, який починає формувати нову військову одиницю. Біля нього крутиться багато жінок. Наприклад, медсестри Соня Алтухова та Антоніна Розенблюм. А ще була Есфір Рогг — перший начальник політвідділу дивізії, одеський політпрацівник із підпільним стажем. У дивізії вона пробула недовго — її відкликали. За деякими даними, в революцію Есфір пішла за романтикою пригод і не витримала випробувань часом. В оточенні молодих, красивих і енергійних чоловіків захопилася наркотиками і до 1920 року стала наркоманкою. Подальша її доля невідома.

Проте наступні події — повстання новосформованого полку ім. Богуна, яке виникло не в останню чергу завдяки жорстким діям Хаї (розстріляла багатьох з повстанців) і було направлено проти неї та її китайців, зблизило двох командирів — Хайкіну та Щорса.

“Увечері 21 вересня в політвідділі зібрався весь командний склад. До доповіді готувався М. Щорс. Народа ще не почалася, як раптом тишу селища розривала кулеметна черга. Почулися постріли гвинтівки. У Богунському полку почався заколот. Бунтівники оточили приміщення політвідділу, штаб полку, увірвалися до кабінету М. Щорса, оголосивши його заарештованим. Щорсу пощастило втікти через вікно. До 23-ї години бунтівники розгромили ЧК, заарештували декількох командирів, захопили штаб полку, вокзал, телеграф, розігнали ревком, зруйнували залізничну колію, а також послали делегатів до німців і гайдамаків із запрошенням зайняти Унечу”. Повстання було придушено, причому головну роль у цьому виконала Фрума: вона кинула гранату прямо у натовп повстанців, після чого зникла.

Після придушення повстання проблем більше не було. Фрума Юхимівна приєднується до Щорса і разом із ним рушає в похід на Україну, — очищаючи кулями та вогнем землю від “ворогів комунізму”.

Про те, як вона робила це в сусідніх Клинцях, збереглися спогади клинцівського краєзнавця П. Храмченка (книга “Мої Клинци”):

“За спогадами моїх близьких і знайомих людей старшого покоління, після звільнення Клинців від німців і гайдамаків революційний порядок тут встановлювала дружина Щорса — Фрума Хайкіна (Щорс). Це була рішуча і смілива жінка. Вона роз'їжджала в сідлі на коні, в шкіряній куртці і шкіряних штанах, з маузером на боці, який при нагоді використовувала. Її називали в Клинцях “Хая в шкіряних штанах”. Першого ж дня під керівництвом

Фруми виявили всіх, хто співпрацював з гайдамаками (тобто з гетьманським урядом, що керував Україною під час німецької окупації 1918 р.) або співчував їм, а також колишніх членів Союзу Російського Народу (СРН) і розстріляли на Горіхівці, на поляні за міським садом. Кілька разів поляна спливала кров'ю ворогів народу. Знищувалася вся сім'я, не щадили навіть підлітків. Тіла розстріляних людей були поховані зліва від дороги на Березці, де в ті роки закінчувалися будинки посаду. Так починалася громадянська війна!”

Згодом Фрума стає дружиною Щорса і народжує від нього дочку — Валентину.

Фрума Юхимівна перебуває біля Миколи аж до його смерті. 30 серпня 1919 року її чоловіка було вбито.

ПРОФЕСІЯ — ВДОВА КОМАНДИРА

Неочікувано овдовіла Хайкіна вирішила за краще спішно тікати подалі — до самої Самари — під приводом необхідності поховати Щорса так, щоб петлюрівці у разі можливого відступу Червоної Армії з України не виявили його поховання і не поглумилися над тілом.

Пізніше вона працювала головним чином “вдовою Щорса”. У 20-х — на початку 30-х рр. Хайкіна створила зі щорсівських ветеранів значний рух.

У інтерв'ю Радіо “Свобода” 2002 року А. Дроздов, “московський журналіст” і “нащадок Миколи Щорса”, говорить: “Зосередження уваги Сталіна 1935 року на постаті Щорса — це не сліпа фантазія, не натхнення якесь. Щорс ніколи не зникав як герой громадянської війни, і задовго до того, як на нього звернули увагу в Кремлі, існував щорсівський рух, який, до речі, організовувала вдова Щорса. Це об'єднання бійців 44-ї дивізії, тобто Семенівського партизанського загону, 12-ї дивізії, яке, наскільки я пам'ятаю, до початку 30-х років нараховувало приблизно 20 тисяч осіб. Вони регулярно збиралися. Була група активу. Ініціатор і організатор цієї справи — дружина Щорса Фрума Юхимівна Ростова. Вона працювала в Народному комісаріаті освіти”.

Далі був фільм Довженка і канонізація Щорса на державному рівні — все за наказом Сталіна, і для Хайкіної настав “хлібний” час. У 1937—1938 рр. вона присутня на репетиціях опери “Щорс” — стежить за якістю виконання. 1942-го Фрума разом із дочкою Валентиною напучуватиме Щорсівську дивізію, що направляється після розгрому і відновлення воювати на Сталінградський фронт.

Л. Якубов, ветеран цієї дивізії, згадує: “Після запеклих боїв навесні 1942 року в районі Старого Оскола наша Щорсівська дивізія опинилася в оточенні. З нього вдалося вийти з великими втратами, після чого дивізія була направлена на укомплектування в Привольський військовий округ, у місто Баріш Ульяновської області, де протягом декількох місяців і готувалася до нових боїв. У цей період в її полках були вдова М. Щорса Фрума Юхимівна Ростова-Щорс і її дочка Валентина. Вони були присутні на червоноармійських зборах і мітингах, виступали з розповідями про бойове минуле легендарної дивізії. Воїни з великою увагою слухали їхні розповіді й перед відправленням на Сталінградський фронт дали клятву примножувати героїчні бойові традиції дивізії”.

Уже з 30-х роках Фрума жила під псевдонімом “Ростова” (Ростова-Щорс) замість колишнього прізвища Хайкіна (Хайкіна-Щорс). Коли саме і чому вона визнала за краще так “русіфікуватися” — треба досліджувати документи.

Померла Ф. Хайкіна у серпні 1977 року в Москві. Там же й похована.

При підготовці матеріалу використано інформацію незалежного міського порталу Унеча unecha.org та інтернет-сайту “Унеча: погляд з Південно-Сахалінська”.

Іван ПАВЛЕНКО

СНИ

Мені знову приснився вишневий сад. Сад мого дитинства у хуторі Острів, де я народився у 45-му. Сні інколи повертають нам тремтливе відчуття перших дитячих вражень од білого світу, схованих у глибинах нашої свідомості, й наворачують на спогади. У спогадах виникає первинний образ усміхненої молоді мами, з'являються окремі фрагменти й ідилічні картини тодішнього життя. А це — сільська хата з солом'яною стріхою й глиняною призьбою довкола неї, що утримується виплетеним тиночком із лози, двір, у якому по затінках слався густий спориш. А в тому дворі обабіч стояли невеличка клуня під високим очеретяним дахом, також виплетена з лози та обмазана глиною, змішаною з половиною й кінським кізком, і рублений хлівчик, у якому були відгороджені стайні для корови, поросят і теляти. А біля хлівчика тулилися курник і саж, збитий із вільхових обзелів. Клуня шоліта заповнювалася запашним румовим сіном, за яке треба було здавати теля у “СОЗ” (Суспільний обробіток землі) й виносити туди ж до 400 літрів молока за рік. Весь двір був обгороджений височенною лісою, виплетеною з лози. У лісяній огорожі красиво вимальовувався колодязь із дубовою цямриною й високим зводом (журавлем), до якого було прикріплене осикове цеберко, зроблене бахмацькими бондарями, з кованою у місцевій кузні дужкою. Біля колодязя був перелаз, від якого через город вела стежка до хати мого діда (по батькові) Федора Антимоновича. А з 1950 року, як дід помер, там проживав менший батьків брат Іван Федорович (1918 р. н.) із прекрасною дружиною Анною Никифорівною, етнічною росіянку. Вони побралися на фронті в печельні дні під Москвою, пройшли війну аж до Німеччини, вціліли й щасливо повернулися в Острів із німецькими музичними трофеями — акордеоном та баяном і велосипедом “Діамант”, які згодом успішно освоїв мій старший брат Андрій.

У кінці городу на всю його ширину (70 м) ріс вишневий сад, який розростався сам із допомогою пташок (горобців, сорок, шпаків), які полюбляють спілі вишні і як люди випльовують із них кісточку, які потім сходять густими чагарниками.

То було якесь магічне місце, яке дотепер часто являється мені у снах. З першого дня війни (1941-го) там батько викопав землянку (бомбосховище) куди набивалося багато людей під час бомбардування німецькою авіацією, зокрема й біженці з Бахмача, який фугасили так, що папірці з розбомблених бахмацьких контор літали аж над Островом. Вишневі діти того саду весь час множилися. Старі дерева вирубували, а молоденькі підрастали й рясно родили чорними, кисло-солодкими, соковитими ягодами, які набивали своїм насиченим смаком оскому. Вишень родило завжди багато. Велика була радість їх рвати, як починали досягати, а потім рвали відрами, зсипали в джки й везли на базар, а частину сушили на зиму для узвару.

МАМА

Перед тим, як піти у кращий світ, мама часто згадувала пережиті. Вона поспішала розповісти про свою молодість: як дівувала, які в неї були подруги, яких пісень тоді співали. Я слухав не перебиваючи, бо відчував, що це сповідь перед Богом і перед сином. Згадувала й про жахи війни, а плакати починала, коли доходила до голодовки 1932—1933 рр.

Якось розповіла вона мені пов'язану з вишнями пригоду. Було це 1933-го. Того голодного року ягід уродило чимало. Батько лежав немичний після поранення бандитами,

Хата і двір мого дитинства

а мама перед неділею нарвала повну восьмивідрову діжку вишень, спекла дерунця з висівок і жовтої лободи для дитини. А в неділю рано поклала дерунця за пазуху та разом з малолітнім Андрієм, моїм старшим братиком, повезла на возку вишні на базар у Бахмач за 12 км, щоб щось виміняти за ягоди. Довезла це до Бахмача, а там по селу люди голодні — хто лежить під тинном пухлий у безсиллі, а сильніші — виснажені просили милостиню. Мама їм давала вишень. І вже лишалося півдіжки, як дійшли до базару. А там до неї підходить геть виснажена, дуже худа молодиця з немовлям на руках і питає з плачем у моєї матері: “Ради Христа, дайте щось для моєї дитини, бо помирає”. Тоді й мама залилася слізьми, вишня зза пазухи дерунця й віддала тій жінці. Цей вражаючий випадок із голодного життя мама розповідала, плачучи. Важко таке слухати...

Часом мама й тато згадували свої молоді роки, але безрадісно. Усе те було в них якимсь тяжким аж до болю фізичного й оповите зловісною таїною. Особливо, коли вони пошепки говорили про страшні роки голодовки. Свідчень про те, що в Острові масово помирали люди, немає, але від голоду пухли. Острівчани вижили, бо навколо була багатюща природа — ягоди, гриби, риба, дикі яблука й груші. Цього більшовицькі посіпаки відняли у них не могли. А ще пригадувала мама, як ранньою весною на вже “созівському” полі крадькома збирали перемерзлу гнилу картоплю. Її варили і їли, хоч продукт той був смердючим, але з крохмалем. А для малих дітей острівчани пекли коржички з листя істівних бур'янів, зокрема білої лободи й різних корінців. Інколи туди додавалося трохи житніх висівок.

ТАТО

1932-го бандити-мародери поранили мого тата в сусідньому Мацковому хуторі. Було це літом. Тато неподалік пас табун колгоспних коней і вирішив зайти до родичів, які там жили. Як прийшов до них, а у дворі вже убили дядька й дядину, забрали глек олії й ще якісь пожитки, але, як свідчив батько, живим залишили дитину-немовля (невідомо їй подальша доля). Уздрівши батька, бандит вистрілив йому в обличчя. Пуля роздробила щелепу й пошкодила зоровий нерв. Знепритомнів. Отямившись від шоку, він повзком через жито вибрався до коней. Розповідав: так нестерпно боліло, що вирішив — краще померти й почав хапати коня за хвост, щоб яка ударила його копитом і добила.... Але, кажуть, що коні дуже розумні й вірні істоти.

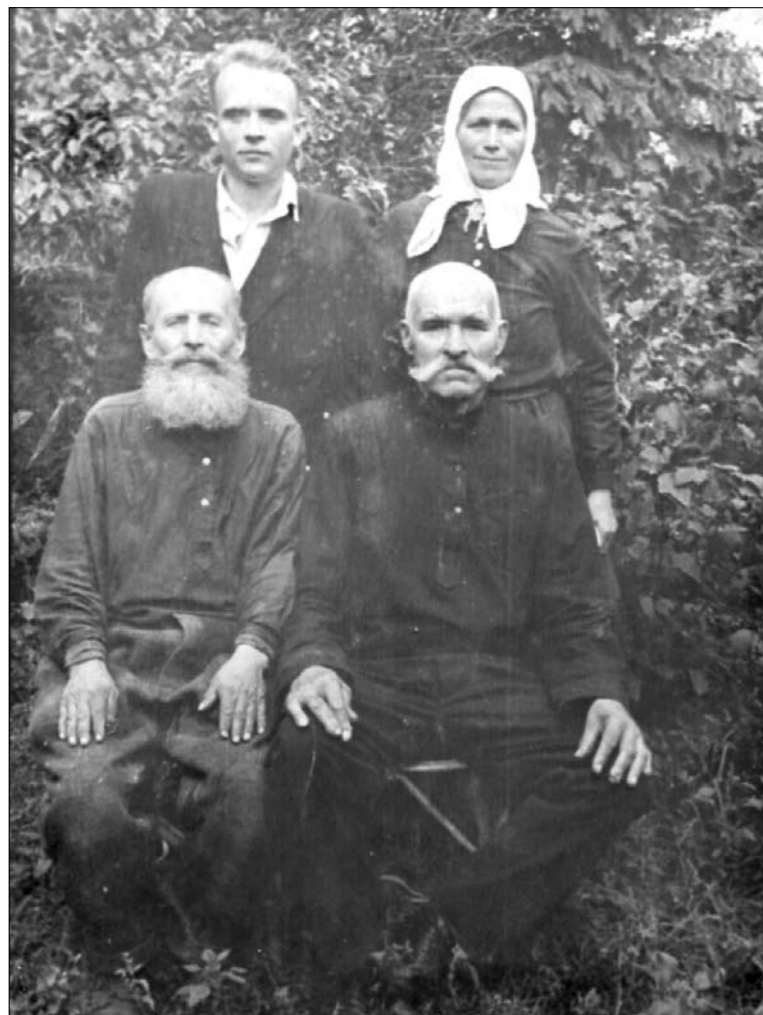
Вони наче співчували батькові, повертаючи до нього голови й фуркали, обдаючи вологим теплом із ніздрів... Загоювалося все те дуже довго й болісно — більше року. Навіть було таке, що батько казав мамі, аби вона його залишила, бо обличчя гноїлося, й то було причиною не тільки фізичних страждань, а й моральних. А мама витримувала все — давала раду батькові з малолітнім Андрієм на руках і своєю скромній господі...

Батько з 16-ти років почав тяжко працювати на Часниківському відділку залізниці. Розповідав, що від роботи й груди пухли, але ж заробляв на прожиття пристойно. Придбав собі гарне парубоцьке вбрання: приталеного кожуха, шапку смушкову козацького фасону, добротні чоботи тощо. Одружився на сімнадцятирічній Мотрі Доборізі 1930-го. Тільки відокремились від батьків, збудувавши маленьку хатину по сусідству, не встигли розжитись, а тут — колективізація...

...Якось у жива батько прокинувся рано і вийшов на подвір'я, озирнувся навкруги і здивувався —

на городі замість двох кіп нажатого жита стояло чотири копи (копа — шістдесят снопів жита). Таким чином місцеві “легіонери” із ватаги легендарного Михайла Чортка вирішили “заохотити” Якіма Федоровича, спонукаючи до “спільних дій”. І довелося йому категорично з'ясувати стосунки з сусідом — душогубом Прохором Довбищенком, і наступної ночі чужі копи забрали з нашого обійстя. Але зло на батька було затамоване, і, певно, за це він жорстоко поплатився. У 49-му, на Паску, той п'яний душогуб із двома поплічниками підрізає мого брата Андрія, який після цього боровся за життя протягом року. Відсиділи вони по декілька років. Але вже за моєї пам'яті війна в душах продовжувалася, аж поки не пішли всі за межу... От чого варто гріхи посягати нечестивих на чуже добро, хоч рано чи пізно розплата приходить.

Банди діяли зухвало. По навколишніх хуторах Суховідці, Часниківці, і самому Бахмачі та й в інших селах були свої ватажки, які мали свої почерки у бандитській діяльності.

Дід Омелько з родичами

Величезне село Куринь славилось бандитами-паліями, які пускали “півнів” для обраних жертв. У Тиниці було таке збройне формування, яке вело бої з “емгебешниками”. У Бахмачі діяв невловимий конокрад Михайло Чортко, у Суховідці владарювала банда так званих Чумаків. Були й свої хутірські нічні “легіонери-душогубці”, які тероризували населення нападами й крадіжками або нажитого добра, або з поля цупили копи нажатого сільськими трударями хліба, який відстоювався перед молотобою, і перевозили їх за “призначенням”. Окремі такі ватаги намагалися залучити до участі й мого батька, але його сумління уберегло його від тих напастей, а може, й від загибелі.

Розповідав батько, що в мого дідуся, Федора Антимоновича, ще до колективізації був красень-жеребець сірої масті в яблуках. Пишався він ним дуже й частенько їхав на виїзд, щоб кінь не застоювався та й щоб люди побачили. Примітив жеребця й Чортко. Якось темної осінньої ночі собаки в дворі гвалтували дуже (в діда було два лютіх пси). Виходив він із хати не раз, а пси все лютують. Думав, що вовки приходили. Аж ні. Діждали ранку, і ось заходить до хати Чортко та й каже: “Хотів, Федоре, в тебе жеребця позичити та славних собак маєш — не дали!”. Дід налив йому чарку і каже: “Ти, Михайле, приходи до мене в гості не вночі, а вдень, як усі добрі люди ходять”. Той пообіцяв не турбувати більше. Але не довго тішився дід, бо жеребця згодом забрали у “СОЗ”...

Отже, до війни острівчани жили стражденим “созівським” життям. Тяжка праця, розгул бандитизму тримали у великій напрузі людей, яким доля відвела гірку місію із своїми кінськими й волами, що вже стали “созівськими”, розбудувати радянське село. Усіх одноосібних селян, що жили на своїх власних ділянках, комуністи змусили перебудувати свої хати у дві вулиці, щоб жили тісненько, майже комуною.

1943-го після звільнення Бахмача від фашистської окупації батька мобілізували на фронт у так званий “другий ешелон” на службу у 23-є Управління Оборонбуду НКО СРСР на посаду робітника 37-го будівельного загону. Копали окопи на передовій, будували різні оборонні фортифікації. Дійшов батько до Польщі, а звідти будівельників цього загону погрузили в товарні вагони і вивезли аж до Сибіру на якусь будову, де їх тримали надголодь. Повертався додому теж товарняком, у якому були тифозні хворі. Їхали протягом місяця. Багато хто не доїхав — виносили мертвих із вагонів на станціях і дець ті трупи закопували без повідомлень. Батько доїхав. Почалося післявоєнне життя, яке не стало легшим. Наступав голод 1947-го. Пережили його не так важко, як голодомор 1930-х, бо була корова, кури й сваке-таке збіжжя. Саду ще не було. Та й не дуже намагалися розводити фруктові дерева, бо їх обкладали сталінським податком. Обклали все: худобу, дерева, землю...

ДИТИНСТВО

Пригадую свою колісочку. Вона була дерев'яна, неглибока, дно із валової мішковини. Висіла на вервечках, що в'язалися під сволоком невисокої стелі над поликом перед піччю, де спали мої батьки. Так їм було зручно ту коліску колісати. Як підріс, то спав на печі, де в комині теж був умонтований міцний гак, до якого, виявляється, і мене малого прив'язували батьки, щоб не впав із печі вночі, або на день, коли вони йшли в “СОЗ” на роботу заробляти трудовні, а я чекав їх там прив'язаний. А чому? Та тому, що зимою в хаті було 12—14 за Цельсієм, а на печі все-таки було тепліше... Дитячих садочків не було. А літом була велика розкіш. За відсутності вдома батьків, я

бродив сам де мені заманеться: по дорозі, по бур’янах, доки вони з роботи на обід придуть. Заженуть корову на обідню перерву, подіють її мати й свіжого молочка дасть. Потім обід. Варилося щодня усе свіже. Два дні ніяка їжа не зберігалася. Хіба що молоко зсідалося на кисляк. Страви були прості, але тривні (як батьки говорили). Білий борщ або юшка з квасолею, затовчена старим салом. Молочна каша з саморобною локшиною, жаренка (тушена картопля з салом і цибулею приправлена), білий або чорний кисіль; літом огірки, помідори, біб. Зимом було вдосталь усякої квашенини: огірки бочкові, капуста шаткована і в пелюстках, перекаладена гірким перцем. А найсмачніші були квашені огірки, перекаладені капустою. То надзвичайний смак. Особливо зимою у мороз, коли все це вранці вносилося в хату... А на столі крутяк із маком — картопля з маком, це дуже смачно й тривно... Велике було свято, коли кололи порося. Краще не писати... До узвару сушили вишні й смородину, а як почав родити сад, то сушили кришенину з яблуком. Але це було в 60-ті, коли я вже був парубчком.

...Пригадую, як мені було років чотири, може, п’ять. Було це взимку. Мама збиралася в ліс по дрова (хоч ліс був поряд, а дров розжитися було важко) і змушена була взяти мене з собою, бо я плакав, — не хотілося залишатися самому в хаті (батька саме не було вдома). Сніг лежав настом, рясно іскрився мороз, і ми перед вечором пішли до лісу по дрова з дубовою ключкою. Ще не дійшли до лісу, як із очерету вишов вовк. Мама почала гійкати і звір, підігнавши хвоста, подався через поле до лісу, що виднівся навпроти. До речі, у собак хвости тримаються переважно “бубликом”, а в сіроманців хвіст прилягає до ніг. Усе-таки ми з острахом дійшли до краю лісу, і мама поспіхом почала ключкою зламувати сухі гілки з дерев. Гілля те у в’язці на плечах вона несла додому, щоб уранці витопити піч. І я ніс суху гіллячку. Взутий був у бурочки і вдягнутий у ватяний піджак, якого пошив мені дядько Микола (мамин брат був кравцем і шив на машині “Singer”, яку привіз мій дідусь Омелько з німецького полону, де він пробув чотири роки після імперіалістичної війни). А вовків тоді було дуже багато після війни. Шукаючи поживи, вони часто нападали на людську худобу, а зимовими ночами вили й було від того моторошно, а з нашого двору в одну із ночей забрали Рябка, що був прив’язаний на ланцюгу. Я плакав...

У 40-х були у нас вівці, і до мене на піч зимою приносили маленьких ягнят. Я з ними весело грався. Все було добре. Але в сорок дев’ятому овечки звелися, бо вовки літом уночі їх погризли в загальній стайні. Тільки залишилася настрижена з них овна. Мама пряла вал із тої вовни й ткала вовняні ліжники разом із сировою ниткою, яку пряла з конопляних мичок.

І тепер інколи заплющу очі, й чується мені, як весело вечорами гуде мамина прядка. Робота та була красива, але скільки треба було прядсти тих ниток, щоб наткати вдосталь полотна для сорочок і рушників? Я, малий, сидів під тим ткацьким верстатом, і дивився, як мама вправно снувала по основі човником із цівкою, на якій була намотана нитка. Все це робилося зимою, а весною, як сніг із землі, поволі слали за хатою у талій долині і вимочували, вибіляли. Та ще треба було дивитися, щоб уночі ніхто не вкрав. І таке бувало, але не часто. Частина того начиння з прядкою збереглися й до тепер, а ще є вовняний ліжник, рушники полотняні, такі міцні, і вишита мамина сорочка та скриня з її ще дівочим одягом. Тільки мами немає...

Далі буде.

КОЗАЦЬКА ЗВИТЯГА БАТУРИНА

Всеукраїнське козацьке свято традиційно, в другу неділю червня, пройшло в Батурині. Воно було присвячене 20-річчю Незалежності України. А ще — минуло рівно два десятиліття, як Чернігівські Рух і “Просвіта” започаткували відродження Батурина в нашій історичній пам’яті, провели тут перше Всеукраїнське козацьке свято.

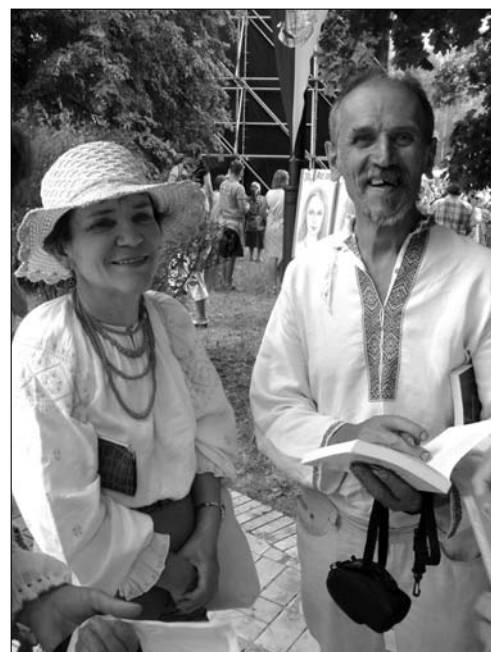
Петро АНТОНЕНКО
Фото автора

Мало не три століття царська і комуністична імперії прагнули викреслити з пам’яті гетьманську столицю України, якою був Батурин понад 40 років. Місто чотирьох гетьманів, серед яких — славний Іван Степанович Мазепа, котрий 22 роки керував звідси Україною. Спроба гетьмана відродити незалежну козацьку, гетьманську державу обернулася спаленням Батурина у листопаді 1708 року московським військом, знищенням 14-ти тисяч батуринців, майже всього населення цього досить великого за тодішніми мірками європейського міста.

За кілька останніх років у Батурині була виконана ініційована Віктором Ющенком велика державна програма відродження гетьманської столиці. Основними об’єктами Національного заповідника “Гетьманська столиця” стали відновлена “з нуля” Цитадель — фортеця гетьманського Батурина, а також нарешті відреставрований Палац Кирила Розумовського, останнього гетьмана України.

Свято традиційно почалося на Цитаделі, у відновленій гетьманській церкві, поминальним богослужінням за загиблими 1708 року батуринцями. Потім ушанування їхньої пам’яті продовжилось поруч, біля Хреста — пам’ятника жертвам Батуринської трагедії. Далі була урочиста хода святкової колони центральною вулицею Батурина, до міського стадіону, нині переобладнаного у Співоче поле. Тут, у старовинному Кочубейському парку, пройшли основні заходи свята. Були виставки народних майстрів, козацькі забави. Окрасою свята став концерт гостей із Хмельницького, що зайве свідчить про єдність українських земель. Виступив лауреат численних міжнародних і національних конкурсів, Академічний ансамбль пісні й танцю “Козаки Поділля”.

Але не обійшлося без присмаку смутку. І річ не лише в тому, що Батурин — це для нас символ козацької звитяги, але, на жаль, і поразок,

викликаних, насамперед, розбратом серед українців. Історія повторюється. Прикро, що цьогорічне свято, ювілейне, особливе, відбулося практично за повної відсутності представників національно-демократичних сил. Де вони були, наші справжні рухівці, які починали відродження Батурина? Нехай 12 років тому колишній потужний Народний Рух і розколовся, але ж не було представників ні більшого уламка під назвою УНП, ні меншого, майже вже невидимого НРУ. А де були представники численних новітніх і національних, демократичних, і народних, і дуже українських партій? Невже віддають нашу істо-

ричну пам’ять на приватизацію влади, відомо нині, якій? Звісно, ця влада, приватизувавши свято, не дала б і слова сказати на мітингу жодному представникові опозиції. Але все одно нашим демократам треба було б їхати, вшанувати пам’ять загиблих батуринців, зустрітися з людьми — їхніми нащадками.

Обласна й районна влада, поклавши квіти на Цитаделі до пам’ятного Хреста, навіть не постояла тут на поминальній службі по жертвах трагедії. Невже владці втекли від Хреста, бо він був встановлений 2004 року зусиллями Віктора Ющенка і його соратників? Але ж серед цих представників

влади були й ті, кого призначав на посади саме Ющенко, вони благополучно сиділи у владних кріслах усі роки його президентства. А потім дехто, помінявши по три партії, опинився вже у зовсім іншій владі.

Що ж Батурин, Україна бачили й не таке. Переживуть. У цьому переконував попри все святковий, патріотичний настрій батуринців і численних гостей міста, які охоче оглядали відроджені історичні пам’ятки, музеї. От якби ще ті, хто іменує себе патріотами, елітою нації, були серед цих людей.

«НАРОД НАШ ДАВНІЙ ОЖИВА...»

Уляна ВОЛКОВСЬКА
Фото автора

*"Вгору сонечко, вгору,
Хай я нивоньку дожду.
Ой лане, ланочку,
Скажи ти мені правдочку,
Чи будемо ми в кінці?
Чи будемо ми в вінці?"*

Пригадалися слова однієї зі жниварських пісень. І не дарма, не за горами II Міжнародний етнографічний фестиваль "Жнива 2011 — Весілля". Відавна жнива були кульмінацією сільськогосподарського циклу і господар їх чекав, як великого свята...

Тож днями молоді у супроводі дружок та бояр у традиційному українському вбранні, ідучи до Музею Івана Гончара, запрошували дорослих і малят на фестиваль, роздаючи весільні шишки...

А в НЦНК "Музей Івана Гончара" на прес-конференції ніде яблуку впасти. Справді, цього року відбудеться резонансна подія у Музеї національної архітектури та побуту України у с. Пирогів. Фестиваль стає іміджевою подією у рамках підготовки до "Євро-2012". Як розповіла арт-директор фестивалю Ірина Данилейко, родзинка фестивалю — етнографічне ве-

сілля (справжній шлюб). "У нас є справжня пара молодих, які погодилися взяти участь у дійстві. Ми спробуємо відтворити все максимально достовірно. Весілля відбуватиметься в українських хатах із автентичними виконавцями". Фестиваль триватиме три дні (5—7 серпня). У п'ятницю головний акцент — це жнива на полі й вечорниці, а в суботу-неділю — традиційне українське весілля. Щодня на вечірній сцені відбуватимуться різноманітні заходи: етно-диско, етно-джем та, власне, весільні музики, які завершуватимуть запальними танцями весільне дійство. Також буде багато майданчиків, проводитимуться відкриті лекції різних напрямків етнічної науки. Діятиме майданчик "Катрусин кінозал", де можна переглянути українські та світові етнографічні фільми. Не обійдеться і без народних розваг: казки, дитячі ігри, човенгойдалка, виготовлення іграшок та лялькотанок. Можна навіть буде виготовити гніздо для лелек... Тож кожен знайде собі забаву для душі!

Данило Данилейко вручає дипломи рекордсменам

"Просили батько, просили мати і ми просимо..."

На прес-конференції привітали всіх головний організатор фестивалю "Жнива" Данило Данилейко, генеральний продюсер НК "Інтеркультура" Володимир Сорока, заступник міністра культури Вікторія Лісничка, голова Ковалівської сільської ради Петро Власенко.

Молодята урочисто запросили хлібом-сіллю на весілля представників Міністерства культури України. "Я вдячна усім людям, не байдужим до нашої української культури. Бо найдорожче і найрідніше — це мова і культура. Приємно, що наша молодь така прогресивна. Сподіваюся, що весілля відбудеться на високому рівні", — подякувала Вікторія Лісничка.

Також відбулося офіційне вручення дипломів учасникам та організаторам рекорду, встановленого на I Міжнародному фестивалі "Жнива—2009. Сніп". Сніп як символ родю-

чості, достатку та єднання (заввишки 15 метрів!) було встановлено у с. Ковалівка. Тож нагороджено голову Ковалівської сільської ради Петра Власенка, засновника агрофірми "Світанок", народного депутата України Тетяну Засуху, керівників творчої майстерні "Етнолока" Данила та Ірину Данилейків.

Організатори дійства повідали, що на фестивалі "Жнива 2011-Весілля" буде встановлено ще два рекорди України: "Найбільша кількість гостей на традиційному весіллі". Це буде найгучніше весілля у всій історії України. А також на третій день свята буде представлено рекордний коровай вагою близько 370—400 кг. Варто сподіватися на ще один рекорд: "Найбільший весільний коровай".

Час традиції настав. І пам'ятаймо, що нам її потрібно не тільки зберігати, а й розвивати!

СЛОВО

Просвіта

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

ПЕРЕДПЛАТА НА 2-ге ПІВРІЧЧЯ

Ви — зі "Словом Просвіти", бо це — ваша газета!

Вартість передплати
(з доставкою і поштовими витратами):

Поштовий індекс — 30617, сторінка 63 в "Каталозі"

на 1 місяць
на 3 місяці

4 грн 77 коп.
13 грн 71 коп.

на півроку 25 грн 77 коп.

Засновник:
Всеукраїнське
товариство "Просвіта"
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор
Любов ГОЛОТА
Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова),
Ярема ГОЯН,
Павло МОВЧАН,
Олександр ПОНОМАРІВ,
Іван ЮЩУК

Заступники головного редактора
Петро АНТОНЕНКО
279-49-47,
Євген БУКЕТ
279-39-55

Заступник головного редактора
з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел./факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК

Відділ просвітнянської роботи
Надія КИР'ЯН
Відділ культури
Микола ЦИМБАЛЮК
279-49-47

Відділ літератури
Марія КУЧЕРЕНКО
270-55-57

Відділ коректури
Тетяна ЩЕРБАК
278-63-69

Комп'ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК,
Олег БЕССЬКИЙ
278-63-69

Кореспонденти
Наталія АНТОНЮК,
Уляна ВОЛКОВСЬКА

Черговий редактор
Петро АНТОНЕНКО
Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org

Видруковано з готових
фотоформ на комбінаті
"Преса України" у середу.
Зам. № 3301225
Наклад у червні — 25 500

Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність
інформації несуть автори.
Редакція залишає за собою право
редагування та скорочення текстів.
Редакція не завжди поділяє
погляди своїх авторів.
При використанні наших публікацій
посилання на "Слово Просвіти"
обов'язкове.

Індекс газети
"Слово Просвіти" — 30617

